

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Bras

**Omrežja socialne opore odpuščenih delavcev in delavk tovarne
Mura**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Bras

Mentorica:izr. prof. dr. Hajdeja Iglič

**Omrežja socialne opore odpuščenih delavcev in delavk tovarne
Mura**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

Velik Hvala vsem, ki so kakorkoli pripomogli k nastanku moje magistrske naloge, še posebej pa hvala MENTORICI, izr. prof. dr. Hajdeji Iglíč, za nasvete in strokovno pomoč pri pisanju naloge, vsem INTERVJUVANCEM in mojim trem FANTOM.

Omrežja socialne opore odpuščenih delavcev in delavk tovarne Mura

Socialna opora je še posebej pomembna v stresnih situacijah, v katerih se znajde posameznik, saj deluje kot zaščita pred stresom ali pa splošno pozitivno vpliva na dobro počutje ne glede na prisotnost stresnih dejavnikov. Socialno oporo sem raziskovala v primeru izgube zaposlitve. To je ena izmed večjih stresnih prelomnic v posameznikovem življenju. Magistrska naloga ravno zato obravnava socialno oporo odpuščenih delavcev in delavk tovarne Mure, ki so zaradi stečaja podjetja v letu 2009 izgubili službo. V nalogi so izpostavljene tri oblike socialne opore, in sicer emocionalna opora, finančna opora ter opora pri iskanju nove zaposlitve. Namen naloge je ugotoviti, kdo so bili glavni viri omenjenih oblik socialne opore, ali so bili prejemniki opore zadovoljni z dobljeno oporo v smislu, da so je dobili dovolj, s katero izmed omenjenih oblik opore so bili najmanj oziroma najbolj zadovoljni, ali so si intervjuvanci želeli imeti širši krog ljudi, na katere bi se obrnili v primeru težav ter ali so se po oporo obračali tudi na formalne vire. Naloga je sestavljena iz teoretičnega in empiričnega dela. Teoretični del zajema različne konceptualizacije socialne opore, predstavljeni so viri, oblike in zaznave socialne opore, pristopi k raziskovanju le-te ter splošne ugotovitve dosedanjih raziskav. Sledi kratka predstavitev opredelitev in značilnosti socialnih omrežij kot pomembnega vira socialne opore. Zadnje poglavje teoretičnega dela predstavi tovarno Muro in njeno poslovno situacijo skozi čas, pomen tovarne za Pomurje in visoko brezposelnost kot posledico množičnih odpuščanj ter reševanje problematike brezposelnosti s strani formalne institucije, Zavoda RS za zaposlovanje. V empiričnem delu so predstavljeni rezultati analize intervjujev, s pomočjo katerih odgovarjamo na raziskovalna vprašanja. Vzorec raziskave zajema 16 oseb, ki so izgubile zaposlitev ob prvem stečaju Mure v letu 2009.

Ključne besede: emocionalna opora, finančna opora, opora pri iskanju nove zaposlitve, brezposelnost, Mura.

Social support networks of redundant workers at factory Mura

Social support is especially important in stressful situations to which an individual is subjected as it acts as a protection against stress or generally positively affects the well-being regardless of the presence of stress factors. I researched social support in the case of job loss. Loss of employment is one of the major stressful turning points in one's life. Therefore the thesis deals precisely with social support to laid-off factory workers at the factory Mura, who lost their jobs due to bankruptcy in 2009. The thesis highlights three forms of social support, namely, emotional support, financial support and support in finding new employment. The purpose of the thesis was to determine the main sources of these forms of social support, whether the recipients were satisfied with the support they received, whether they thought it was adequate, which forms of support were the least and the most satisfactory, whether the interviewees desired a broader circle of people to whom to turn to in case of problems, and whether they also turned to official sources of support. The thesis consists of a theoretical and empirical parts. The theoretical part includes different conceptualizations of social support, presenting sources, forms and perceptions of social support, approaches to research these and the general findings of the current research. It is followed by a brief presentation of the definition and characteristics of social networks as an important source of social support. The final chapter of the theoretical part presents the factory Mura and its business situation over time, the importance of the factory for Pomurje and high unemployment as a result of mass layoffs and tackles unemployment by formal institutions, ESS. The empirical part presents the results of the interview analysis to help answer the research questions. The sample survey covers 16 people who lost their jobs after the first bankruptcy of Mura in 2009.

Keywords: emotional support, financial support, support in finding new employment, unemployment, Mura.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	7
2 SOCIALNA OPORA	9
2.1 Opredelitev socialne opore	9
2.2 Viri socialne opore	14
2.3 Oblike socialne opore	16
2.4 Zaznave socialne opore	18
2.5 Raziskovanje socialne opore	19
2.5.1 Poglavitne ugotovitve iz raziskovanj socialne opore	21
3 OMREŽJA SOCIALNE OPORE	24
3.1 Opredelitev omrežja	24
3.2 Značilnosti omrežja	28
4 VLOGA TEKSTILNE TOVARNA MURA ZA POMURSKO REGIJO	30
4.1 Poslovna situacija	31
4.2 Pomen tovarne Mura za Pomurje	32
4.3 Visoka brezposelnost kot posledica množičnega odpuščanja v Muri	34
4.4 Reševanje problematike odpuščenih s strani Zavoda RS za zaposlovanje	37
4.4.1 Sodelovanje pri aktivnostih, financiranih iz Evropskega sklada za prilagoditev globalizaciji – Skladi dela	37
4.4.2 Usposabljanje na delovnem mestu v okviru EGF	37
4.4.3 Vključevanje v druge ukrepe Aktivne politike zaposlovanja	38
5 EMPIRIČNI DEL	40
5.1 Opredelitev ciljev raziskave	40
5.2 Raziskovalna vprašanja	41
5.3 Opis vzorca	41
5.4 Metoda raziskovanja	43
5.5 Analiza intervjujev	44
5.5.1 Emocionalna opora	45
5.5.2 Finančna opora	50
5.5.3 Opora pri iskanju zaposlitve	53
5.5.4 Zadovoljstvo z dobljeno oporo	56
5.5.5 Dinamični vidiki socialne opore	57
6 SKLEP	58
7 LITERATURA	61
PRILOGA: Vprašalnik za intervjuje	66

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Egocentrično omrežje posameznika	27
Slika 4.1: Organizacija družbe Mura d.d.....	31

KAZALO TABEL

Tabela 4.1: Število nekdanjih Murinih delavcev v evidenci brezposelnih pri Zavodu.....	34
Tabela 4.2: Starost brezposelnih delavcev Mure, delež v %.....	35
Tabela 4.3: Raven izobrazbe brezposelnih delavcev Mure, delež v %	36
Tabela 4.4: Delovna doba brezposelnih delavcev Mure, delež v %	36
Tabela 4.5: Vključitve v ukrepe APZ v letu 2010.....	39
Tabela 5.1: Statistične značilnosti intervjuvanih oseb	42
Tabela 5.2: Omrežja emocionalne opore intervjuvancev	47
Tabela 5.3: Omrežja finančne opore intervjuvancev	51
Tabela 5.4: Omrežja intervjuvancev pri iskanju zaposlitve	54

1 UVOD

Odpuščeni delavci in delavke tekstilne tovarne Mura so se znašli sredi zelo stresnih okoliščin, ko so bili v letu 2009 (in nekateri spet v letu 2014) žrtve množičnega odpuščanja. Izguba službe poleg finančnih problemov lahko prinese še druge, kot so emocionalni in zdravstveni problemi. Primer je še vedno aktualen, saj je na Zavodu za zaposlovanje RS še vedno prijavljenih 623 delavcev Mure iz prvega stečaja (podatki za april 2014), prav tako pa so 29. maja 2014 začeli vročati odpovedi zaposlitve približno 1.200 delavcem AHA Mure zaradi stečaja podjetja. Zato sem se odločila, da bom raziskovala socialno oporo ravno na primeru odpuščenih delavcev in delavk Mure.

Množična odpuščanja v Muri so povzročila precej kritično situacijo za celotno Pomurje v več pogledih. Veliko število ljudi je nenadoma pristalo »na cesti«, brez stalne zaposlitve, katerih Pomurje ni zmoglo absorbirati. V veliki meri so odpuščeni predstavljali skupino brezposelnih, ki težko najdejo novo zaposlitev zaradi višje starosti in nižje izobrazbe. V primeru množičnih odpuščanj v Muri je nastalo veliko število brezposelnih na majhnem območju, zato je možno, da socialna omrežja niso mogla nuditi pomoči, ko jo je odpuščeni najbolj potreboval. V takšnih okoliščinah se je angažirala država blaginje, a se še vedno pojavlja vprašanje zadostnosti njene pomoči in kako se le-ta povezuje s pomočjo iz neformalnih virov.

Glavni cilj magistrske naloge je bil na podlagi zgoraj napisanega ugotoviti, kam oziroma na koga so se odpuščeni delavci in delavke Mure obračali po socialno oporo ter pridobiti informacije o njihovem dostopu do različnih oblik socialne opore. Nadalje so me prav tako zanimale značilnosti socialne opore, ki so jo dobivali odpuščeni delavci in delavke Mure: kvaliteta opore, njeni učinki ter subjektivni pomeni, ki so jih intervjuvanci pripisovali socialni opori. Osredotočila sem se na vidike socialne opore, za katere menim, da so po izgubi službe stopile v ospredje:

- Finančna opora: Po izgubi zaposlitve je eden največjih problemov pomanjkanje stalnega dohodka in s tem vprašanje nadaljnjega vsakdanjega preživetja.
- Emocionalna opora: Po izgubi zaposlitve se lahko kot stranski učinek pojavijo težave na osebnostni ravni (depresija, izguba samozaupanja in samozavesti, občutek nezmožnosti in nekoristnosti, ipd.).

- Informacijska opora v smislu iskanja nove zaposlitve: Po izgubi zaposlitve se brezposelne osebe, ki še nimajo polne delovne dobe ali starosti za upokojitev, razmeroma hitro vključijo v iskanje nove zaposlitve. Na ugodne razplete lahko precej pripomorejo posameznikova socialna omrežja (s posredovanjem informacij).

Te informacije sem zbrala in analizirala z namenom, da prikažem sliko socialne opore brezposelnih delavcev iz Mure, kar bi lahko v veliki meri pripomoglo h kakovostnejšemu načrtovanju prihodnjih socialnih ukrepov tako s strani države kot tudi same regije Pomurja.

Magistrska naloga sestoji iz dveh glavnih delov: teoretičnega in empiričnega. Teoretični del vsebuje različne opredelitve socialne opore, od zgodnejših do novejših, različne vire in oblike socialne opore ter zaznave le-te, ki kaže, kako dobro socialna opora sploh deluje in izpolnjuje svoj namen. Opisani so tudi različni pristopi k raziskovanju socialne opore ter poglobitve ugotovitve raziskav le-te. Na kratko so predstavljena socialna omrežja kot pomemben vir socialne opore, opredelitve le-teh ter značilnosti omrežij. Nenazadnje teoretični del zajema še predstavitev tovarne Mura, dogajanje od začetkov v letu 1925, poslovno situacijo skozi čas, predstavljen je tudi pomen tovarne Mura za Pomurje in visoka brezposelnost kot posledica množičnih odpuščanj v Muri ter reševanje problematike brezposelnosti s strani Zavoda RS za zaposlovanje. V empiričnem delu pa so opisani in predstavljeni rezultati kratke raziskave, s pomočjo katere sem skušala odgovoriti na predhodno zastavljena raziskovalna vprašanja. Podatki so bili pridobljeni na podlagi polstrukturiranih intervjujev na vzorcu 16 oseb, ki so ostale brez zaposlitve v prvem stečaju Mure, tj. leta 2009.

2 SOCIALNA OPORA

Oprelitev socialne opore je v literaturi veliko, saj gre za kompleksen več - razsežnostni pojem, ki ga še nobena definicija ni popolnoma zajela. V nadaljevanju so predstavljene nekatere izmed teh, z namenom, da se na kratko spoznamo s socialno oporo, saj je glavni namen magistrske naloge ugotoviti, kdo so bili ljudje v omrežju socialnih opor odpuščenih delavcev Mure, možnost dostopa odpuščenih do opore ter značilnosti socialne opore: kvaliteta opore, njeni učinki ter subjektivni pomeni, ki so jih odpuščenih pripisovali socialni opori. Brez v nadaljevanju predstavljenih definicij pa ne bi imeli pregleda nad tem, kako se je pomen socialne opore razvijal skozi čas in katere vidike opore poudarjajo teoretiki ter kako je s tem dandanes v praksi – kateri vidiki opore so najpomembnejši.

2.1 Oprelitev socialne opore

V grobem lahko opredelitve socialne opore delimo na zgodnje in novejšje definicije, ki se razlikujejo predvsem v poudarku vrste socialne opore. Zgodnejše definicije so dajale velik poudarek predvsem emocionalnemu vidiku socialne opore, ki se razvije v manjših skupinah. Gre predvsem za občutke pripadnosti, sprejemanja in skrbi pri za posameznika pomembnih osebah (Hlebec in Kogovšek 2003, 103). Novejšje definicije socialne opore pa se ukvarjajo s širokim področjem družbenih odnosov – raziskovanje socialne opore torej temelji na procesih znotraj intimnih omrežij, pa vse do bolj oddaljenih omrežij oz. vezi med posameznikom in zanj pomembnimi drugimi (Novak 2003, 99).

Na raziskovanje socialne opore je pomembno vplival že sociolog Émile Durkheim s svojo študijo o samomoru (glej Samomor: Sociološka študija iz leta 1897). Samomor je bil v tistem času obravnavan kot izrazito individualno dejanje, pogosto razlagan s posameznikovo depresivnostjo. Durkheim je skušal pokazati, da psihologi ne morejo v celoti pojasniti vzrokov za samomor - v ospredje stopi sociologija, ki lahko razloži drugačne zorne kote kot psihologija (Haralambos in Holborn 2001, 825 – 826). Ena izmed njegovih pomembnih ugotovitev iz študije je bila, da lahko pomanjkanje socialnih odnosov oziroma šibke socialne vezi z drugimi povečajo možnosti za samomor (Hlebec in Kogovšek 2003, 107).

Med začetniki raziskovanja socialne opore je potrebno omeniti tudi enega najpomembnejših psihiatrov 20. stoletja, Johna Bowlby-a, ki v svoji teoriji (*angl. attachment theory*) govori o

stilih navezanosti otrok na starše (Berkman in drugi 2000). Okolje in izkušnje, še posebej tiste v zgodnjem otroštvu, imajo dolgoročne učinke na posameznikove odnose v kasnejšem življenju ter pomembno vplivajo na nastanek nevroz. Ločitev dojenčka od matere je za Bowlby-a nezdravo in ključna tema mnogih psihoterapij. Vsak človek naj bi po njegovem mnenju posedoval potrebo po bližini. Intimne vezi, ustvarjene v otroštvu, zagotavljajo prototip za kasnejše socialne odnose, kar pomeni, da bo posameznik, ki živi v čustveno urejenem okolju, tudi v nadaljnjem življenju sebe in ljudi okoli sebe praviloma zaznaval v pozitivni luči (Hlebec in Kogovšek 2003, 107). Zdrava navezanost torej ustvarja pozitivno okolje za osebno rast, otrok se uči reševanja težav na način, da prevzame tudi določena odgovorna tveganja ter pridobi sposobnost prevzemanja raznih pobud – ni le pasiven akter. Otrok prav tako pridobi tudi veščine soočanja s stresnimi dejavniki in izogibanja le-tem (Sarason in Sarason 2009, 114 – 115).

Z vpeljavo pojma »socialna opora« v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je povečalo zanimanje za le-to. Od takrat naprej se je pojavilo veliko definicij socialne opore, vendar nobena ni bila sprejeta kot dokončna.

Med tri najpomembnejše začetnike raziskovanja socialne opore štejemo Caplan-a, Cassel-a in Cobb-a, ki so v splošnem izhajali iz tega, da imajo družbeni odnosi pomemben vpliv na posledice stresnih okoliščin za posameznikovo zdravje in dobro počutje (Vangelisti 2009, 40). Socialno oporo so opredeljevali v smislu prej omenjenih zgodnjih definicij tega pojma.

Caplan je socialno oporo definiral kot »...dolgotrajen vzorec stalno trajajočih ali občasno pojavljajočih se vezi, ki igrajo pomembno vlogo pri ohranjanju fizične in psihološke integritete posameznika skozi čas« (Caplan 1974, 7). Gre za zunanji mehanizem, ki ščiti posameznika pred posledicami stresa. Socialna opora dosega tak učinek na podlagi povratnih informacij o primernosti oz. ustreznosti posameznikovih ravnanj v stresnih okoliščinah. Te povratne informacije, ki jih zagotavljajo drugi, omogočajo, da posameznik razlikuje med varnimi in nevarnimi okoliščinami. Brez povratnih informacij bi bil posameznik v stalnem odzivanju na dražljaje iz okolja, kar je lahko že samo po sebi tako zelo stresno, da je posameznik še bolj dovzeten za telesne in duševne motnje.

Tako je torej tudi Caplan (Caplan 1974) izhajal iz prepričanja, da je socialna opora dejavnik zaščite pred stresom, saj ima pomembno funkcijo spodbujanja zdravja in lahko zmanjša tveganje za nastanek tako telesnih kot tudi duševnih bolezni. Povečanje socialne opore po

Caplan-ovemu mnenju vpliva na manjšo pojavnost že prej omenjenih tako telesnih kot duševnih motenj pri določeni populaciji. Posameznik v stresni situaciji, ki že prejema oporo oziroma ima le-to zagotovljeno, pa ima velike možnosti za pozitivno rešitev krize.

Že Caplan je razdelil socialno oporo na več vrst, in sicer na emocionalno, materialno ter informacijsko (Caplan 1974).

Cassel (Cassel 1976) je poudarjal pomen socialne opore pri zaščiti pred boleznimi, ki so povezane s stresom, saj bi se pred širokim spektrom le-teh lahko ubranili z izboljšanjem in utrjevanjem socialne opore, ne pa z izogibanjem stresnim situacijam. Tako je na primer identificiral neverjetno podobne družbene okoliščine pri ljudeh, ki so zboleli za tuberkulozo, shizofrenijo, alkoholizmom ali celo storili samomor. Skupna lastnost vseh je bila, da so bili v podrejenem družbenem položaju in tako prikrajšani kvalitetnih družbenih stikov, bodisi zaradi zatiranosti etnične manjšine s strani dominantne večine, bodisi zaradi neurejenih družinskih razmer, ipd.

Cassel je kot ključni element socialne opore poudarjal pomen povratnih informacij (Cassel 1976, 113). V stresnem okolju lahko posameznik prejme neustrezne povratne informacije o svojih dejanjih, kar poruši njegovo notranje ravnovesje in s tem se posledično poveča dovzetnost za bolezni. Kot navaja Cassel, se neustrezne povratne informacije lahko pojavijo, ko posamezniki niso seznanjeni s pričakovanji in zahtevami družbe, v kateri živijo (npr. primer priseljencev v novi družbi), pojavijo pa se lahko tudi v primeru družbenih anomalij oz. družbene dezorganizacije. Zato je potrebna trdna socialna opora, ki jo nudijo posamezniku najbližje oz. najpomembnejše osebe.

Cobb (Cobb 1976) pravi, da socialna opora posamezniku olajša spopadanje s kriznimi okoliščinami in prav tako olajša prilagajanje na spremembe. Socialna opora zaščiti posameznika, ki je v krizi, pred najrazličnejšimi patološkimi stanji: od nizke porodne teže, smrti, artritisa, tuberkuloze, depresij, alkoholizma, ipd. pa vse do tega, da lahko zniža količino potrebnih zdravil, pospeši okrevanje in olajša izpolnjevanje zdravniških navodil.

Cobb (Cobb 1976, 300 – 301) je socialno oporo opredelil kot informacijo, ki omogoča posamezniku, da:

- se čuti sprejet in ljubljen (informacija se prenaša v intimnih razmerjih, ki vključujejo medsebojno zaupanje);

- se čuti spoštovan in cenjen (informacija je najbolj učinkovita, če se jo deli v javnosti, saj omogoča posamezniku, da začne ponovno spoštovati samega sebe in se začne zavedati o svoji lastni vrednosti);
- pripada omrežju ljudi z vzajemnimi obveznostmi (člani omrežja posedujejo določene informacije in se zavedajo, da so te informacije dostopne vsem članom omrežja oz. so vsi člani omrežja z določeno informacijo tudi seznanjeni).

Za proučevanje in razumevanje delovanja socialne opore je vzajemnost eden najpomembnejših dejavnikov, saj so nekateri avtorji, kot sta Antonucci in Jackson (Antonucci in Jackson v Hlebec in Kogovšek 2003, 104), pokazali, da so posamezniki, ki si v svojih odnosih z drugimi redno izmenjujejo oporo, navadno bolj zadovoljni in srečnejši.

Socialna oporo se po Cobb – ovem mnenju začne že na samem začetku življenja (v maternici), kjer socialno oporo nudi mati, v nadaljevanju jo nudijo poleg matere še ostali družinski člani, nato prijatelji v službi in širši skupnosti, ko se približuje konec življenja, pa socialno oporo zopet nudijo predvsem družinski člani (Cobb 1976).

Tudi Weiss (Weiss 1974) je pomen socialne opore poudarjal v emocionalnem smislu. Socialno oporo je razdelil v šest razsežnosti (navedene so v poglavju o oblikah socialne opore), ki so potrebne, da posameznik občuti, da ga drugi podpira v ravno pravšnji meri in se tako izogne občutku osamljenosti, vendar pa je lahko posamezna razsežnost socialne opore v določeni situaciji oz. različnih obdobjih življenja bolj ali manj potrebna.

Lin opredeli socialno oporo kot »zaznano ali dejansko instrumentalno in/ali ekspresivno ponudbo s strani oseb v širši skupnosti, s strani oseb v socialnem omrežju ter s strani zaupnih oz. intimnih partnerjev« (Lin 1986, 17 – 23). Za posameznika sta pomembni obe, tako zaznana kot tudi dejanska opora. Lin, kot je omenjeno že v sami definiciji, razlikuje med tremi ravnmi družbenih odnosov, ki posamezniku omogočajo dostop do dveh oblik socialne opore – instrumentalne in ekspresivne:

- posameznikove vezi v širši skupnosti: gre za občutek pripadnosti določeni skupnosti;
- posameznikove vezi v socialnem omrežju: posreden ali neposreden dostop do razmeroma velikega števila posameznikov v omrežju, kjer odnosi temeljijo na značilnostih, ko so sorodstvo, služba, prijateljstvo;
- intimni oz. zaupni odnosi: med partnerjema se pričakuje vzajemnost ter odgovornost eden do drugega.

Poznejši teoretiki in raziskovalci socialne opore so že začeli priznavati kompleksnost tega več razsežnostnega pojma, vendar so hkrati še vedno najbolj poudarjali emocionalni vidik socialne opore. Lahko bi rekli, da emocionalna oblika opore, bolj kot druge vrste opore, minimalizira posledice stresa za posameznikovo zdravje in splošno dobro počutje. Tako daje na primer Thoits-ova (Thoits v Hlebec in Kogovšek 2003, 104 – 105) velik poudarek socialnim vlogam (torej temu, kako se posameznik obnaša v različnih situacijah), predvsem v okviru emocionalne opore. Socialno oporo definira kot »raven, do katere so posameznikove temeljne socialne potrebe (potreba po naklonjenosti, pripadnosti, varnosti in spoštovanju) zadovoljene skozi interakcije z drugimi« (Thoits v Iglíč 1989, 2). Interakcije z drugimi lahko ugodno vplivajo na posameznika, v primeru pomanjkljivosti znotraj vlog pa imajo lahko neugoden učinek. Socialne vloge so za posameznika pomembne, saj sprožajo občutek pripadnosti, ki je pogosto razumljen kot eden izmed temeljnih značilnosti emocionalne opore. Posameznik je s tem, da je član določenega omrežja, vpet v urejene odnose z drugimi in v sistem vzajemnih pravic in dolžnosti. Skozi socialne vloge lahko oseba pridobi tudi na zavedanju o lastni vrednosti, vendar pa socialne vloge lahko vsebujejo določeno kulturno pogojeno obnašanje, ki se pričakuje od posameznika v določeni vlogi. Če posameznik izpolnjuje ta pričakovanja, je s strani drugih ocenjen pozitivno (v smislu ljubezni, spoštovanja, ipd.) in obratno – če posameznik določenih pričakovanj ne izpolnjuje, se pojavi možnost, da ga pomembni drugi ne sprejmejo. Socialne vloge pa so nenazadnje lahko tudi vir občutka nadzora nad stvarmi, kar je posledica pričakovanega delovanja posameznika znotraj določene vloge.

Shumaker in Brownell socialno oporo opredeljujeta v smislu »menjave virov med vsaj dvema posameznikoma, kjer mora ali ponudnik ali porabnik zaznati namen izboljšati blagostanje porabnika« (Shumaker in Brownell v Iglíč 1989, 3). Viri opore so tako lahko vsi, ki kakorkoli pripomorejo k posameznikovemu ugodnemu počutju – lahko so to njegove bližnje osebe ali pa bolj oddaljene, šibke vezi (tudi formalni viri pomoči).

House-va (House v Iglíč 1989, 3) definicija socialne opore pa poudarja vsebino menjave: socialna opora je vključena v socialno menjavo takrat, ko medosebno interakcijo sestavlja vsaj ena od naslednjih vsebin: (1) emocionalna zavzetost, (2) instrumentalna pomoč, (3) informacije o okolju ter (4) informacije o uporabniku, ki so relevantne za njegovo samorazumevanje. Na podlagi tega je House (House 1987) predlagal štiri oblike socialne opore, in sicer: emocionalno – navadno jo nudijo družina in bližnji prijatelji (npr. ljubezen,

zaupanje, skrb, empatija), evalvacijsko (npr. povratne informacije), instrumentalno – najbolj konkretna oz. neposredna oblika pomoči (npr. pomoč pri pomanjkanju denarja in časa) ter informacijsko oporo (nasveti).

Igličeva (Iglič 1989, 3) pravi, da je socialna opora razločljiva socialna interakcija, predvsem zaradi namena, ki je prisoten v menjavi, kar pomeni, da so lahko dejanski učinki menjave pozitivni, nevtralni ali celo negativni za porabnikovo blagostanje.

Burleson (Burleson 2009, 21 – 27) socialno oporo razlaga kot verbalno ali neverbalno vedenje, katerega namen je zagotoviti pomoč oziroma oporo osebam, ki pomoč potrebujejo. Kakšni bodo izzivi oziroma posledice opornega vedenja je po Burlesonovem mnenju odvisno od značilnosti opornih sporočil, od lastnosti osebe, ki nudi pomoč drugemu in odnosa med tema osebama, od značilnosti konkretne situacije ter od lastnosti prejemnika pomoči.

Kot se strinja veliko teoretikov, pa je eno najboljših in najbolj celovitih definicij socialne opore podal Vaux. Opredelil jo je kot kompleksen pojem višjega reda in dinamičen proces izmenjav med posameznikom in njegovim omrežjem. Osnovni elementi socialne opore so tako (Vaux 1985):

- **viri socialne opore** (osebe iz omrežja, na katere se lahko posameznik obrne po pomoč – formalni in neformalni viri),
- **oblike socialne opore** (po konsenzu: druženje, emocionalna, informacijska in instrumentalna opora) ter
- posameznikova subjektivna **zaznava virov in oblik socialne opore** (kaže, kako dobro socialna opora deluje in izpolnjuje svoj namen).

V nadaljevanju je podrobneje razložen Vauxov tridimenzionalni model socialne opore: viri in oblike socialne opore ter posameznikove subjektivne zaznave virov in oblik opore.

2.2 Viri socialne opore

Viri socialne opore so osebe iz socialnega omrežja, na katere se lahko posameznik obrne po pomoč. Predpostavlja se, da so ta omrežja relativno stabilna, tako po velikosti kot tudi po sestavi, v primeru večjih življenjskih sprememb pa se lahko izkažejo za neustrezna (Hlebec in Kogovšek 2003, 105 – 106). Kdo bo oseba, ki bo nudila pomoč, je v veliki meri odvisno od

vrste opore, ki je v določeni situaciji potrebna ter od vrste vezi, ki jih imajo posamezniki s člani svojega omrežja. V literaturi sta najpogosteje omenjena dva pristopa raziskovanja virov socialne opore, in sicer hierarhični in relacijski pristop (Iglič 1989).

Hierarhični pristop razlikuje med viri socialne opore glede na njihovo razdaljo do posameznika. Pearlin (Pearlin v Iglič 1989, 4), zagovornik tega pristopa, razlikuje med tremi viri socialne opore. (1) Osebe, ki pripadajo posameznikovemu celotnemu socialnemu omrežju, kjer so meje mreže hkrati tudi meje socialnih virov, na katere se posameznik še lahko zanese. V izrednih situacijah bi se posameznik po pomoč lahko obrnil na mnogo virov opore, a jih najverjetneje ne bo uporabil. (2) V socialnih skupinah so odnosi med člani mnogo bolj neposredni, aktivni in intenzivni kot zunaj njih. Znotraj socialne skupine so tisti viri opore, na katere se bo posameznik najverjetneje obrnil, ko bo to potrebno. S temi osebami ima posameznik pogoste in neposredne stike, živijo v njegovi bližini in se s posameznikom poznajo daljši čas. (3) V tretjo skupino virov pa sodijo tiste osebe, ki so člani posameznikovega intimnega omrežja (bližnje osebe, kot so partner, otroci, starši, ipd) in največkrat nudijo emocionalno oporo, ki pa se obravnava kot del odnosa samega.

Relacijski pristop razlikuje med tremi vidiki socialnih vezi: kvantitativni, strukturni in funkcionalni vidik. (1) Kvantitativni vidik najpogosteje meri obstoj in število določenih vezi. (2) Strukturni vidik se osredotoča na posameznikovo socialno omrežje in njegove lastnosti (glej poglavje 3.2). (3) Funkcionalni vidik pa ugotavlja, kako določene socialne vezi opravljajo določene funkcije.

Vire socialne opore lahko ločimo tudi na formalne in neformalne vire (Podreberšek 2005, 26). (1) Formalni viri so profesionalne storitve in so pogosto financirane s strani države. Med formalne vire štejemo tudi zasebne profesionalne storitve in prostovoljne organizacije, ki jih prav tako financira država. Oporo te vrste nudijo osebe, ki so le zaposlene v omenjenih organizacijah, s posameznikom, ki to oporo potrebuje, pa nimajo socialnih ali emocionalnih vezi. Formalni viri opore običajno zagotavljajo specifične usluge: na primer osebno (vsakodnevno) nego, pomoč v gospodinjstvu, druženje, ipd. Pogosto pa so formalni viri tudi predstavniki neformalne opore, na primer verske organizacije, druge socialne skupine in kultura. (2) Neformalni viri socialne opore so posameznikove bližnje osebe (največkrat so to družinski člani, prijatelji, sosedje). Opora, ki jo nudijo neformalni viri, je brezplačna in jo je zelo težko nadomestiti. Opora izvira iz odnosov znotraj družine in skupnosti, iz normativne

dolžnosti sorodstva in prijateljstva. Vsebuje emocionalno in funkcionalno komponento, zanjo pa neko specializirano znanje ni potrebno (Graham v Dremelj 2003, 156).

Za učinkovito socialno oporo je potrebna kombinacija vseh virov opore - lahko so to osebe, s katerimi smo v intimnih odnosih, osebe, s katerimi imamo redne, vendar omejene socialne izmenjave ali osebe, s katerimi imamo priložnostne stike (Sarason in Sarason 2009).

2.3 Oblike socialne opore

Oblike socialne opore so specifična dejanja oziroma vedenja, ki se vsaj večinoma priznavajo kot dejanja z namenom pomoči posamezniku. Ta dejanja so lahko zaznana kot oporna ali tudi ne, kar je odvisno od večih dejavnikov, kot so čas, narava odnosa med egom in alterjem, oblika in količina opora, ipd. (Hlebec in Kogovšek 2003). Tako je treba razlikovati med dejansko (*angl. actual*) in zaznano (*angl. perceived*) oporo.

Glede na to, da že sam pojem socialne opore različni avtorji zelo različno opredeljujejo, je tudi opredelitev razsežnosti oziroma oblik socialne opore veliko.

Ena prvih večrazsežnostnih opredelitev socialne opore, ki so hkrati tudi pomembno vplivale na druge raziskovalce socialne opore, je Weiss-ova (Weiss 1974) razdelitev socialne opore v šest razsežnosti, ki jih lahko pridobimo v odnosu z drugim: pripadnost (čustveni odnos z drugim, ki daje občutek varnosti), občutek vrednosti (občutek, da je posameznik v odnosu obravnavan kot kompetenten in spoštovan), usmerjanje oziroma vodstvo (možnost dostopa do informacij in nasvetov, kij jih največkrat dobimo od učiteljev, mentorjev in drugih starševskih figur), odnos zanesljivosti (vedenje, da lahko zaupamo drugemu, da bo ta nudil oporo, ko bo to potrebno – ponavadi jo nudijo družinski člani), socialna integracija (pripadnost določeni skupini s skupnimi interesi, vrednotami) ter priložnost za skrb za drugega (občutek, da se bo nekdo obrnil nate po pomoč, ko jo bo rabil).

Lin (Lin 1986, 27 – 28) loči med dvema ravnema socialne opore:

- instrumentalno: uporaba socialnih vezi kot sredstev za doseg ciljev, kjer posameznikove raznolike šibke vezi vodijo do različnih socialnih virov in s tem povečajo uspešnost pomoči oz. opore (npr. iskanje službe, posojanje denarja, iskanje varstva za otroke, ipd.);

- ekspresivno: uporaba socialnih vezi kot sredstev in ciljev, kjer posameznikove močne vezi vodijo do podobnih virov opore in s tem povečajo možnost pozitivnih izidov opore – nekateri to vrsto opore imenujejo tudi emocionalna opora (npr. deljenje čustvenih problemov z zaupanja vredno osebo, izmenjava življenjskih izkušenj, ipd.).

V poglavju 2.1 Oprelitev socialne opore je omenjena tudi House-ova (House 1987) razdelitev oblik socialne opore na emocionalno, evalvacijsko, instrumentalno ter informacijsko oporo.

Sčasoma so raziskovalci socialne opore dosegli konsenz, na podlagi katerega oblike socialne opore uvrščamo v naslednje skupine (Vaux v Kogovšek 2001, 36; Kogovšek in Ferligoj 2003, 131 – 132):

- **instrumentalna ali materialna**: se nanaša na pomoč v materialnem smislu (posojanje denarja, orodja, pomoč pri hišnih opravilih, ipd.);
- **informacijska**: kot pomoč ob večjih življenjskih spremembah oz. prelomnicah (npr. iskanje zaposlitve ipd.), ko posameznik potrebuje predvsem informacije, ki se nanašajo na spremenjeno stanje;
- **emocionalna**: kot pomoč ob življenjskih krizah (smrt, ločitev ipd.);
- **druženje**: socialna opora v obliki neformalnega druženja (obiski, kino, izleti ipd.).

V magistrski nalogi sem se osredotočila na naslednje oblike socialne opore: finančna opora, emocionalna opora in opora v primeru iskanja zaposlitve.

Finančno oporo lahko umestimo v instrumentalno ali materialno obliko socialne opore. Podatki iz raziskave o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije iz leta 2002 kažejo, da so ravno pri finančni opori posameznikova omrežja najmanjša. Največji delež med člani omrežja v omenjeni raziskavi zavzemajo prijatelji, sledijo pa starši. Večji delež v omrežju finančne opore predstavljajo še sorojenci ter drugi sorodniki (Dremelj 2003, 158).

Pri **emocionalni opori** gre praviloma za občutek pripadnosti in sprejemanja pri osebah, ki so za posameznika pomembne (Hlebec in Kogovšek 2003, 103). Emocionalno oporo, ki je velikokrat že podzavestni del odnosa samega, največkrat nudijo posameznikove najbližje osebe – partner, najbližji sorodniki, najtesnejši prijatelji (Wellman in Wortley 1990).

Oporo v primeru iskanja zaposlitve sem umestila med informacijsko oporo, saj gre v veliki meri za informacije, ki jih posameznik potrebuje pri tej veliki življenjski prelomnici. Velik del informacijske opore nudijo predvsem znanci, sodelavci, sosedje, itd., s katerimi smo emocionalno šibkeje povezani (Wellman in Wortley 1990, 576; Granoveter v Dremelj 2003, 159).

2.4 Zaznave socialne opore

Tretja dimenzija socialne opore po Vaux-u je zaznava socialne opore (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 106), ki je neke vrste kazalec tega, kako dobro socialna opora deluje in kako dobro izpolnjuje svoj namen. Gre za posameznikovo subjektivno oceno opornega vedenja, ta ocena pa se lahko nanaša na posameznikovo omrežje kot celoto, na posamezne specifične odnose ali pa le na posamezne oblike socialne opore.

Da posameznik sploh lahko zazna socialno oporo, je ključna prisotnost virov socialne opore - vedenje, da ima nekoga, na katerega bi se v primeru izrednih okoliščin lahko obrnil po pomoč (Hlebec in Kogovšek 2003). Drugi vidik zaznave socialne opore pa je občutek zadostnosti in kakovosti opore. Posameznik, ki meni, da je v izredni situaciji prejel zadostno količino opore in da je le-ta bila kakovostna, bo praviloma zelo zadovoljen z oporo, poveča pa se tudi občutek pripadnosti drugemu ipd.

Na zaznavo socialne opore lahko vplivajo tudi osebne lastnosti posameznika, kot so družabnost, prepričanost o svojih sposobnostih, socialna kompetentnost, spoštovanje samega sebe, osamljenost, emocionalna trdnost, ipd. Razpoložljivost socialne opore je navadno povezana s socialnimi veščinami, zadovoljstvo z oporo pa z nekaterimi značilnostmi medosebnih odnosov (Rogelj in drugi 2004, 17).

Negativni vidiki odnosov so lahko celo močnejši pojasnjevalni dejavnik za zaznano socialno oporo kot pozitivni vidiki interakcij – negativni učinki negativnih interakcij lahko celo presežejo dobre dejne učinke pozitivnih reakcij (Hlebec in Kogovšek 2003, 109).

2.5 Raziskovanje socialne opore

V različnih literaturah o socialni opori se, kot je omenjeno že v prejšnjih poglavjih o opredelitvah socialne opore, kot začetnike raziskovanja, ki so pomembno vplivali na kasnejše raziskovanje socialne opore, omenja Durkheim – a in njegovo študijo samomorov (večja je družbena odmaknjenost od drugih, večje so možnosti posameznika za samomor), prav tako pa so tudi Caplan, Cassel in Cobb izhajali iz domneve o pozitivnih učinkih vključenosti v socialna omrežja na duševno in telesno zdravje posameznikov. Pri raziskovanju socialne opore je bila pomembna tudi psihologija skupnosti (angl. community psychology) ter nenazadnje še raziskovanje otroka, kjer je še posebej pomembno delo Bowlbya o stilih navezanosti otrok na starše (Novak 2003; Hlebec in Kogovšek 2003).

V Sloveniji pa se raziskovanje socialnih omrežij po mnenju Novakove (Novak 2003) umešča v drugo polovico osemdesetih let prejšnjega stoletja, vendar takrat še pod imenom socialne mreže (Iglič 1988a in Iglič 1988b). V devetdesetih letih je raziskovanje socialne opore in socialnih omrežij precej napredovalo, tako z vidika teorije in metodologije. Večino raziskav s tega področja so izvajali domači in tuji sodelavci Centra za metodologijo in informatiko na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani (npr. Valentina Hlebec, Tina Kogovšek, Mojca Novak, Anuška Ferligoj idr.)

V nadaljevanju so na kratko predstavljeni štirje pristopi k raziskovanju socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003, 107 – 114).

Model splošnih učinkov in model opore kot zaščite se ukvarjata s socialno oporo z vidika vpliva le-te na zdravje in dobro počutje. Model socialne opore kot zaščite pravi, da socialna opora predstavlja dejavnik zaščite pred stresnimi situacijami in deluje kot zid med posameznikom in stresnimi okoliščinami. Model splošnih učinkov pa vpliv socialne opore na zdravje obravnava širše, in sicer, da socialna opora na splošno pozitivno vpliva na zdravje in dobro počutje, ne glede na prisotnost oz. odsotnost stresnih okoliščin.

Model izvedene in model dobljene opore: Socialno oporo opredelimo kot *izvedeno* - osredotočamo se na določena dejanja drugih, ali kot *dobljeno* – ali je prejemnik opore določena dejanja drugih zaznal kot oporna. Dobljena opora se bolj nanaša na zaznavo že dobljene opore kot pa na zavedanje, da bo opora v primeru izrednih okoliščin na voljo.

Model socialne integriranosti: Gre za raziskovanje socialnih omrežij, ki nudijo oporo – proučuje vključenost posameznika v omrežje ter stopnjo povezanosti v omrežju. Raziskave socialne opore znotraj tega pristopa se osredotočajo ali na integracijo posameznika v širši skupnosti ali pa izključno na intimne in osebne odnose, vmes med le-tema pa je raziskovanje skozi prizmo socialnih omrežij.

Model socialne opore kot transakcijskega procesa je v osnovi Vaux-ov model socialne opore, ki oporo deli na vire, oblike in subjektivne zaznave opore. Gre za stalen, kompleksen proces med osebo in njenim omrežjem, na katerega vpliva cela vrsta dejavnikov, od osebnih (osebne značilnosti, vedenje, ipd.) do kontekstualnih (stresne okoliščine, značilnosti omrežja, vrste socialnih vlog, ipd.).

Socialna opora se prepleta z različnimi vidiki življenja, kar je razvidno tudi, če pogledamo, katera področja raziskovalci povezujejo s socialno oporo (omenjena so le nekatera):

- socialna opora in **socialna omrežja** (npr. Wellman in Wortley: Different Strokes from Different Folks, iz leta 1990; Novak in drugi: Omrežja socialne opore prebivalcev Slovenije, iz leta 2004),
- socialna opora v povezavi s **staranjem** (npr. Hlebec: Socialna omrežja starostnikov v Sloveniji, iz leta 2003; Cornman in drugi: Social Ties and Perceived Support: Two dimension of Social Relationship and Health among Elderly in Taiwan, iz leta 2003),
- socialna opora v povezavi z **zdravjem** (npr. Pahor in Hlebec: Socialna omrežja in zdravje: spremembe v Sloveniji, iz leta 2006; Cobb: Social Support as a Moderator of Life Stress, iz leta 1976),
- socialna opora v povezavi z **religijo** (npr. Krause in Hayward: Church-based social support, religious commitment, and health among older Mexican Americans, iz leta 2014)
- socialna opora v povezavi z **delom** (npr. Lambert in drugi: Exploring the Relationship Between Social Support and Job Burnout Among Correctional Staff, iz leta 2010)
- socialna opora v povezavi z **družbenimi spremembami** (npr. Iglíč: Socialni kapital, socialna omrežja in politično vedenje, iz leta 2001; Iglíč: Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji, iz leta 2004),
- socialna opora v povezavi s **kakovostjo življenja** (npr. Mandič in Hlebec: Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002, iz leta 2005),

- socialna opora v povezavi z **nasiljem** (npr. Mburia-Mwalili: Intimate Partner Violence and Depression in a Population-Based Sample of Women: Can Social Support Help, iz leta 2010)
- socialna opora v povezavi z **družino** (npr. Cutrona: Social Support in Couples: Marriage as a Resource in Times of Stress, iz leta 1996),
- ipd.

2.5.1 Poglavitne ugotovitve iz raziskovanj socialne opore

Splošne ugotovitve raziskovanj socialne opore so, da le-ta vpliva na počutje in zdravje človeka, predvsem pa pomeni zaščito pred stresnimi dejavniki in okoliščinami (Rogelj in drugi 2004, 16).

Dostopni podatki o socialni opori in omrežjih v Sloveniji kažejo, da dandanes prevladuje zelo močna vključenost v družinske in sorodstvene vezi (Iglič 2004, 163 – 165). Pogosta so namreč razširjena gospodinjstva, z družinskimi člani in drugimi sorodniki pa imajo vprašani (raziskava o socialnih omrežjih in medčloveških stikih v okviru ISSP – International Social Survey Programme) zelo pogoste stike, tako osebne kot tudi neosebne, kar pomeni, da imajo Slovenci in Slovenke razmeroma visoko razpoložljivost neformalne socialne opore. Kljub trditvam o zmanjševanju pomena družine pa so še vedno partner ter medgeneracijske vezi med starši in otroci tisti, ki v največji meri predstavljajo vire socialne opore.

Wellman in Wortley sta v svoji raziskavi prav tako ugotovila velik pomen sorodstvenih vezi. Menita, da so najbližje sorodstvene povezave, kot so starši - otroci, brat in sestra, mož - žena, močan in večrazsežnosten vir opore. Odnos starši - otroci (še posebej pa odnos mati - hči) je v tem pogledu zelo močan in obsega vse oblike opore, razen druženja (Wellman in Wortley 1990, 573). Pomen sorojencev kot potencialnih virov pomoči naj bi se zviševal s starostjo, ko se bližina, stiki in pomembnost vezi med sorojenci povečujejo (Campbell v Kogovšek in drugi 2003, 186).

Tudi jugoslovanska raziskava Kvaliteta življenja je pokazala, da so bila pri nas sredi 80-ih najbolj razširjena privatizirana omrežja, kjer so poglavitna vez najožji sorodniki in člani nuklearne družine, ki zagotavljajo tudi največ socialne opore (Iglič 2001). Primerjava z raziskavo v letu 2002 pokaže nekatere ključne razlike v sami sestavi omrežja (Hlebec in drugi 2010):

- delež sodelavcev in sosedov v letu 1987 je znatno višji kot pa v letu 2002;
- delež partnerjev in bližnjih sorodnikov je višji v letu 2002 kot pa v letu 1987;
- zmerne spremembe pri prijateljskih omrežjih ter nizke spremembe pri nekaterih skupinah bližnjega sorodstva (starši, otroci, sorojenci).
- število partnerjev za pogovor se je v letu 2002 zmanjšalo – bolj kot sodelavci in sosedje so partnerji za pogovor postali bližnji sorodniki.

Spremembe v sestavi socialnih omrežij pri nas so posledica tranzicije, medtem ko je sam učinek časa na sestavo omrežja relativno šibek.

Wellman (Wellman 1979) je v raziskavi med prebivalci East York – a (gre za predmestje Toronta, ki ima sloves enega najbolj solidarnih območij) identificiral raznolike vezi. Najpomembnejše je, kot kažejo tudi druge omenjene raziskave, družinsko jedro omrežij, okoli katerega so nanizani drugi, nekoliko šibkejši stiki s prijatelji, sosedi in sodelavci. Intimne oziroma tesne vezi med neposrednimi sorodniki (starši - otroci) so bile pri večini najmočnejše, ker predstavljajo že tradicionalno osnovo za solidarnostne vezi. Raziskava je pokazala, da večina East Yorčanov specializira samo en tip intimnih odnosov (sorodstvene ali prijateljske), vzdržujejo pa tudi ostale vezi. Raznolikost teh vezi potencialno zagotavlja dostop do bolj raznolikih virov, medtem ko močna povezanost s sorodniki ohranja vez s solidarnostnim sistemom. V slovenskem primeru tega zunanjega kroga ne najdemo.

Dosedanje raziskave (npr. Wellman in Wortley 1990, 563) ugotavljajo določeno stopnjo »specializacije« članov omrežja glede na oblike socialne opore, katero pa, je odvisno od značilnosti odnosa. Emocionalno oporo in druženje v največji meri zagotavljajo posamezniku najbližje osebe (partner, najbližji sorodniki, najtesnejši prijatelji), bolj emocionalno oddaljene vezi (sosedje, znanci, sodelavci ipd.) pa naj bi nudile večji del instrumentalne in informacijske opore. Raziskave ugotavljajo tudi spolno asimetrijo pri nujenju emocionalne opore, ki je predvsem v domeni žensk. To pomeni, da ženske nudijo oporo v primeru čustvenih težav tako moškim kot tudi drugim ženskam. Moški se po emocionalno oporo torej obračajo predvsem na svoje partnerice, medtem ko obratno ne velja, saj se ženske raje kot na partnerja obrnejo na druge ženske v primeru čustvenih težav (Wellman in Wortley 1990, 576).

Poleg družinskih in sorodstvenih omrežij so na mikro ravni pomembna tudi prijateljska omrežja, ki se s prvima povezujejo v gosta osebna omrežja (Iglič 2004, 163 – 164). Prijatelji so pomemben vir opore skozi celotno življenjsko obdobje, še najbolj pa stopijo v ospredje pri

vsakdanjih življenjskih problemih in v primeru večjih življenjskih prelomnic (Norris in Tindale v Kogovšek in drugi 2003, 186). Wellman in Wortley opozarjata še, da so prijatelji glavni vir opore pri druženju in da bi brez druženja obstajalo le malo razlogov za obstoj prijateljskih razmerij. (Wellman in Wortley 1990, 575).

3 OMREŽJA SOCIALNE OPORE

Socialna opora je tesno povezana s socialnim omrežjem, saj le-ta predstavlja pomemben vir opore, katero nudijo člani posameznikovega omrežja, bodisi intimnega ali bolj oddaljenega omrežja, kjer so ljudje povezani na podlagi raznolikih medsebojnih odnosov oz. vezi.

V odnosih z drugimi se oblikuje, spreminja in vzdržuje velik del stališč in mnenj (Kogovšek in Ferligoj 2003, 129).

Pri analizi socialnih omrežij opazujemo odnose med vključenimi osebami oz. enotami omrežij, kot so na primer: obstoj prijateljskih odnosov, sorodstvenih odnosov ali izmenjava socialne opore (Zemljič in Hlebec 2001, 191 – 192). Eno najpomembnejših področij raziskovanja socialnih omrežij je prav povezava z analizo širokega področja socialne opore, tako na področju mentalnega kot fizičnega zdravja in socialno intervencijskih programov, od družine do širše skupnosti ter delovnega mesta in šole. Omenjena koncepta sta povezana s pristopom, ki se osredotoča na merjenje različnih odnosov posameznika in značilnosti teh odnosov in članov omrežja (Hlebec in Kogovšek 2003, 115) – na koga se ljudje obračajo, kadar so v stiski, kakšne posledice imajo te interakcije za njihovo zdravje in splošno dobro počutje, kateri dejavniki na to vplivajo (Hlebec in Kogovšek 2006, 7).

3.1 Opredelitev omrežja

Socialno omrežje je opredeljeno kot končno število akterjev oziroma enot in ene ali več relacij med njimi. Igljč (Igljč 1988a, 3 in 1988b, 82) opredeljuje socialno omrežje kot množico enot, ki jih povezujejo socialne vezi. Enote analize socialnih omrežij so lahko posamezniki, skupine, formalne organizacije, industrijske veje, ipd. Gre za akterjevo socialno okolje, znotraj katerega je mogoče njegovo vedenje pojasniti s položajem znotraj tega okolja in z lastnostmi omrežja, del katerega je. Pomemben del pri oblikovanju posameznikovega interesa in sprejemanja odločitev pa so tudi drugi akterji v omrežju opazovanega.

Analiza socialnih omrežij se osredotoča na pojasnjevanje delovanja posameznikov z značilnostmi omrežij, v katerih delujejo in s položaji, ki jih imajo znotraj njih (Wasserman in Faust 1994, 17 – 21). Prednost analize socialnih omrežij je prav v tem, da je po eni strani mogoče meriti in analizirati socialna omrežja posameznikov (struktura omrežij, moč vezi,

način povezanosti članov omrežja, značilnosti članov omrežja, ipd.), po drugi strani pa je takšno analizo mogoče povezati s klasično sociološko analizo (Kogovšek in Ferligoj 2003, 129). Analiza omrežij loči med dvema osnovnima vrstama socialnih omrežij (Kogovšek in Ferligoj 2003, 129 – 130; Wasserman in Faust 1994): popolno omrežje in osebno (egocentrično) omrežje.

Popolno omrežje sestavlja večja skupina enot, ki so med sabo povezane z eno ali več relacijami (npr. šolski razred, nogometni klub ipd.). V primeru popolnih omrežij proučujemo vezi med vsemi člani definirane oz. določene skupine.

Osebno (egocentrično) omrežje se osredotoča na družbene odnose posameznika, imenovanega ego. Poleg ega so v njegovem osebno omrežju tudi druge enote, imenovane alterji. Ego je z alterji povezan z eno ali več relacijami. V primeru egocentričnega omrežja nas ne zanimajo vse relacije med člani omrežja, temveč le odnos ega z alterji.

Egocentrična in popolna socialna omrežja lahko merimo z različnimi pristopi (Hlebec in Kogovšek 2006, 38 – 42):

- **pristop interakcije**: posamezniki si beležijo vse socialne interakcije v določenem časovnem obdobju ali o njih poročajo. Merjenje interakcij pa zna biti problematično, saj s tem pristopom dobimo socialne interakcije, ki zaradi pomanjkanja konteksta in vsebine za posameznika pogosto nimajo posebnega pomena, lahko pa je zajet tudi velik del interakcij, ki so večinoma nepomembne.

- **pristop izmenjave**: vključuje naštevanje oseb, s katerimi posameznik sodeluje v različnih izmenjavah (čustvene izmenjave, instrumentalne izmenjave, druženje). Ta pristop je še posebej primeren za merjenje posameznih oblik socialne opore.

- **emocionalni (čustveni) pristop**: anketiranec poroča, kdo mu je posebno blizu oziroma zanj posebno pomemben. Raziskovalec tako ne more vsiliti svoje opredelitve bližine ali pomembnosti. S tem pristopom lahko izmerimo le najpomembnejše vezi, ne pa tudi tistih, ki so za posameznika pomembne v specifičnih situacijah in niso toliko intimno čustveno pomembne.

- **pristop socialnih vlog (odnosov)**: posameznika sprašujemo o osebah, s katerimi je v določeni socialni vlogi. Je relativno preprost za uporabo, hiter in s tem tudi cenejši. S tem pristopom izmerimo predvsem sorodnike, prijatelje in sosedje, ne pa tudi odnosov, ki niso

normativno opredeljeni in jih nabor kategorij v vprašanju ne zajema, vendar so lahko za posameznika kljub temu pomembni.

Ločimo tri vrste tehnik zbiranja podatkov o omrežjih, in sicer (Hlebec in Kogovšek 2006, 43 – 49):

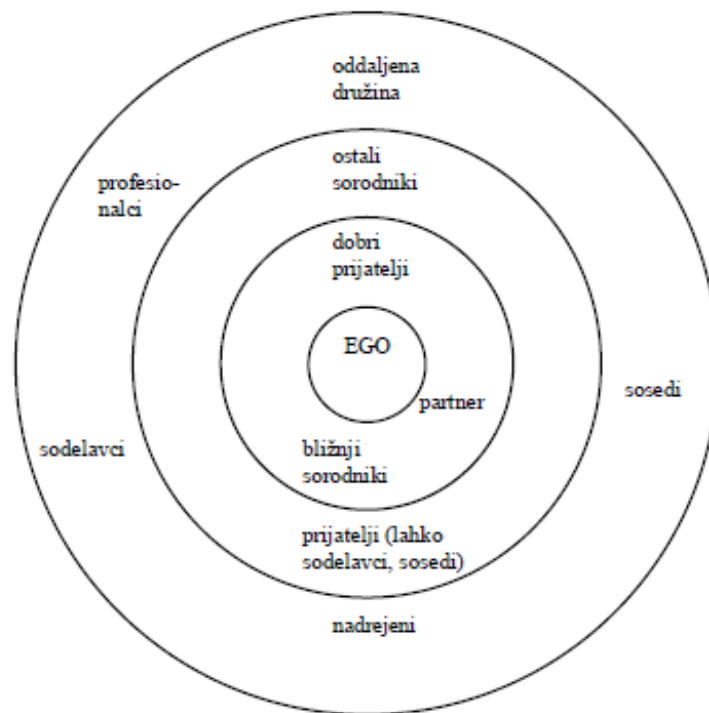
- **anketne tehnike - generatorji imen (enostavni in sestavljeni)**: pri enostavnem generatorju imen za identifikacijo članov posameznikovega omrežja uporabimo le eno vprašanje in je izbira oseb s strani posameznika narejena glede na posameznikove kriterije pomembnosti ali bližine; pri sestavljenem generatorju imen uporabimo več vprašanj za identifikacijo članov omrežja – posameznik izbira osebe, s katerimi sodeluje v različnih socialnih izmenjavah.

- **druge tehnike** (tehnika majhnega sveta, obrnjena tehnika majhnega sveta, vzorčenje po načelu snežne kepe): z drugimi tehnikami raziskujemo komunikacijske vezi oziroma poti komunikacije. V središču je mreženje (angl. *networking*) in vpliv, ki ga imajo posamezniki ali skupine preko svojega širšega omrežja.

- **številsko ocenjevanje omrežja**: gre za preprosto oceno velikosti omrežja anketirancev – koliko ljudi poznajo v različnih socialnih kontekstih.

Antonucci-jeva in Kahn sta osebno omrežje razdelila v tri koncentrične kroge (glej sliko 3.1). V središču treh koncentričnih krogov je ego. V najbližji krog ega, intimno omrežje, spadajo osebe, s katerimi ego goji intimne in zaupne odnose. Gre za močne in stabilne vezi, osebe v tem omrežju pa imajo več vlog in nudijo različne vrste opor. V to omrežje večinoma spadajo partnerji in otroci, pa tudi bližnji sorodniki ter dobri prijatelji. V socialnem omrežju so večinoma razširjena družina, prijatelji, tudi sosedje. Nudenje opore se že specializira, saj imajo člani eno ali več vlog. Med člane razširjenega omrežja, ki je najbolj oddaljen krog, pa spadajo osebe, ki jih posameznik sicer pozna, vendar z njimi nima tesnih, vsakodnevnih odnosov - sodelavci, nadrejeni, sosedi in profesionalci. Pomembnost alterjev narašča v smeri od zunanjega kroga proti notranjemu krogu – za ega so tako najbolj pomembne osebe, ki so mu najbližje in so člani intimnega omrežja ega (Hlebec in Kogovšek 2006, 52).

Slika 3.1: Egocentrično omrežje posameznika

Vir: Kahn in Antonucci v Hlebec in Kogovšek (2006, 53).

Zgornji teoretični model so potrdile tudi empirične raziskave (npr. Bernard in drugi v Hlebec in Kogovšek 2006, 54; K. Campbell in Lee v Hlebec in Kogovšek 2006, 54), na podlagi česar so opredelili naslednje vrste omrežij:

- **emocionalno-intimno omrežje** ustreza prvemu krogu omrežja Kahn-Antonucci. v njem so osebe, ki so s posameznikom tesno in intenzivno povezane. Omrežje je majhno, gosto povezano, osebe se poznajo in družijo med sabo (partnerji, najboljši prijatelji).
- **socialno omrežje** ustreza drugemu krogu omrežja Kahn Antonucci. To so osebe, s katerimi si posameznik izmenjuje usluge. So manj gosti kot v prvem primeru, izmenjave pa so že do neke mere specializirane (prijatelji, sorodniki).
- **informacijsko-instrumentalno omrežje** ustreza tretjemu krogu omrežja Kahn Antonucci. Gre za razmeroma veliko omrežje, ki nudi že zelo specializirane oblike socialne opore, gostota tega omrežja pa je v primerjavi s prejšnjima precej manjša.
- **globalno omrežje** so vse osebe, ki jih posameznik pozna. Vsa tri zgoraj omenjena omrežja so umeščena znotraj globalnega omrežja.

3.2 Značilnosti omrežja

Vsako socialno omrežje ima različne značilnosti, ki so lahko pomembne tudi za raziskovanje in analizo socialne opore.

Velikost. Po Igličevi (Iglič 1988a, 10) je najenostavnejši koncept socialnih omrežij velikost mreže. Pove nam, koliko različnih oseb ima posameznik v svojem omrežju. Večje, kot je omrežje, večje so možnosti, da bo posameznik v svojem omrežju hitro našel koga, na katerega se bo obrnil v primeru težav (Hlebec in Kogovšek 2003, 115).

Velikost omrežja posamezne oblike socialne opore smo ugotavljali tudi v raziskavi pričujoče magistrske naloge. Intervjuvance smo prosili, da naštejejo osebe, na katere so se obrnili v primeru emocionalnih in finančnih težav ter za informacije pri iskanju nove zaposlitve.

Gostota. Pri gostoti nas zanimajo vezi med alterji v določenem omrežju in ugotavljamo, kakšne so povezave med njimi. Gostota omrežja je ponavadi večja, če so osebe med seboj sorodstveno povezane in obratno – v primeru nesorodstvenih povezav je omrežje redkejše (Iglič 1988a, 25). Gostejša omrežja so navadno tudi boljši in zadovoljivejši vir pomoči, po drugi strani pa lahko predstavljajo oviro, ker ne spodbujajo dostopa do novih virov socialne opore. Gostota omrežja se ponavadi povezuje z velikostjo omrežja - manjša socialna omrežja so navadno tudi gostejša (Hlebec in Kogovšek 2003, 116).

Sestava omrežja. Pri sestavi omrežja ugotavljamo vrste vezi med posameznikom (ego) in osebami v njegovem omrežju (alterji), predvsem ali gre za sorodstvene ali nesorodstvene povezave (Kogovšek 2001, 76 – 77).

Homogenost. Homogenost predstavlja podobnost med posameznikom (ego) in ostalimi člani njegovega omrežja (alterji) (Iglič 1988a, 26). Nehomogena omrežja so lahko zelo učinkovit vir opore ob večjih življenjskih spremembah posameznika, hkrati pa so lahko zelo naporna kar se tiče vzdrževanja odnosov (Hlebec in Kogovšek 2003, 116).

Moč vezi. Ločimo med šibkimi in močnimi vezmi, ki se razlikujejo v tem, katere vrste opore nudijo. Močne vezi zadovoljujejo različne potrebe, medtem ko šibke vezi navadno nudijo bolj specializirane vrste opore. Meriti je potrebno tako močne kot šibke vezi, saj vplivajo na smisel socialne opore (Sarason in Sarason 2009, 117).

Geografska razpršenost. V osnovi geografska razpršenost pomeni fizično bližino oz. oddaljenost virov opore. Še posebej je to pomembno pri npr. starejši populaciji, pri katerih je pomembno, da so viri opore fizično blizu, ali pa pri določenih oblikah socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2006, 33 – 34).

Eno izmed glavnih raziskovalnih vprašanj magistrske naloge je bilo ugotoviti, kdo so bile osebe, ki so odpuščenim delavcem in delavkam tovarne Mura nudile oporo – identificirali smo glavne člane njihovega omrežja pri posameznih oblikah socialne opore. Zato je pomembno, da smo se na kratko spoznali s pojmom socialnega omrežja, pristopom k raziskovanju le-teh ter z značilnostmi socialnih omrežij, kar je bilo ena izmed teoretskih podlag za interpretacijo rezultatov in tudi za samo izvedbo raziskave nasploh.

4 VLOGA TEKSTILNE TOVARNA MURA ZA POMURSKO REGIJO

Vloga tovarne Mura je bila v Pomurju vseskozi precejšnja, predvsem zato, ker je zaposlovala velik del pomurskega prebivalstva in tako je bil z Muro povezan tudi razvoj celotne regije. Strah, da bi propad podjetja pomenil velik socialni problem, se je uresničil v letu 2009 s prvimi množičnimi odpuščanji (v manjši meri so odpuščali tudi že leta prej). V pričujočem poglavju so prikazani Murini začetki, poslovanje, pomen za regijo ter visoka brezposelnost kot posledica množičnih odpuščanj.

Začetki Mure segajo že v leto 1925, ko je trgovec Janez Cvetič že izdeloval perilo za moške, na začetku za prodajo v lastni trgovini, nato pa še za druge trgovce v mestu. V desetih letih je obrat postal največja tovarna te vrste v tedanji Dravski banovini. Zaposloval je do 150 delavk, tovarna pa se je imenovala Janez Cvetič – Industrija perila Murska Sobota. Uspeh Cvetiča je spodbudil še enega tovarnarja, Šiftarja, da je zagnal svojo tovarno konfekcijskega perila, imenovano Ludvik Šiftar – Tvorница perila Murska Sobota. Tovarna je bila sodobnejša kot Cvetičeva, zato sta druga drugi predstavljali konkurenco, vendar sta imeli obe zadosti dela, tudi v času druge svetovne vojne. Po vojni sta bili obe tovarni zaplenjeni in z uradno nacionalizacijo je iz obeh tovarn v letu 1947 nastala Tovarna oblačil in perila Murska Sobota. To je bilo podjetje za izdelovanje moške lahke konfekcije in je imelo okoli 600 delavcev (Fujs in Ščančar 2012).

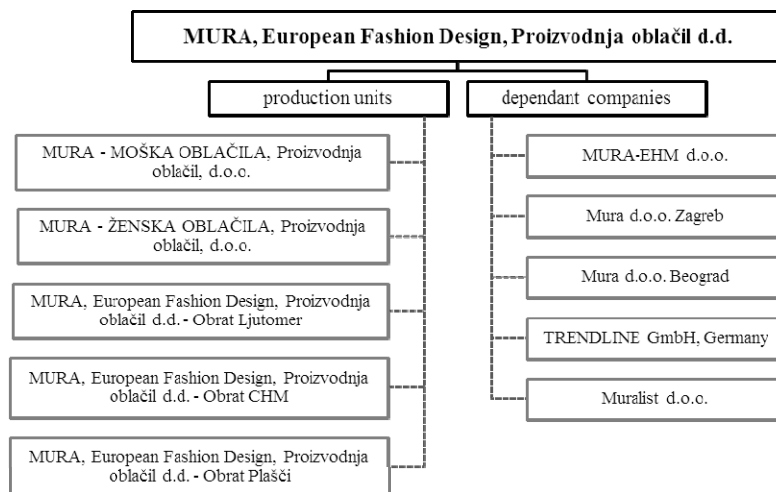
Eden izmed večjih mejnikov za takratno tovarno se je zgodil 24. septembra 1950, ko so delavci prevzeli tovarno v upravljanje. V letu 1953 so začeli v Muri vlagati v obnovo in razširitev proizvodnje, kar je omogočilo tudi večje zaposlovanje. V letu 1961 je bil v mestni industrijski coni zgrajen nov obrat moških oblačil in ustanovljen Center za vzgojo kadrov v Murski Soboti. V tistem času je bilo v tovarni zaposlenih že okrog 1500 delavcev. V letu 1971 je bil zgrajen še prvi del obrata ženske konfekcije, do leta 1975 pa je bila v industrijsko cono premeščena vsa proizvodnja s tehničnimi službami, družbenimi prostori in upravo. Število zaposlenih je doseglo 3.200 (Mura 1975; Fujs in Ščančar 2012). Izdelke so prodajali po celotni Jugoslaviji in tudi v ZR Nemčiji, Veliki Britaniji, Švici, Belgiji, ZSSR, na Nizozemskem in Švedskem. Temu je posledično sledila ustanovitev mešane družbe Westmur leta 1979 in trgovine v tujini. Del sistema Mura so bili tudi obrati v Prosenjakovcih, Ljutomeru, Gornjih Petrovcih, Gornji Radgoni in Lendavi.

4.1 Poslovna situacija

Razpad Jugoslavije je tudi za Muro pomenil velik prelom z dotedanjim razvojem in načinom delovanja. Zaradi izgube jugoslovanskega tržišča je bilo potrebno 95 % zmogljivosti usmeriti v izvoz. Na eni strani se je začelo z nagovarjanjem tujih kupcev, razvojem predstavništev, vzpostavljanjem široke trgovske mreže ter na drugi strani že skoraj nepregledno število modnih znam oz. linij ter preusmeritev obsežnih proizvodnih zmogljivosti v posle za tuje partnerje. Šele na prehodu v novo tisočletje so se vodilni v Muri znova začeli zavedati, kako pomembna je prepoznavnost krovne blagovne znamke Mura in začeli iskati rešitve za le-to. Zadnji poskus ohranitve sistema je bilo oblikovanje Skupine Mura v letu 2004, ki je število zaposlenih skrčilo na 4.500. Ta naj bi v srednji in jugovzhodni Evropi ponujala celovit modni inženiring (Fujs in Ščančar 2012).

V letu 2003 in letu 2004 je Mura dobila državno pomoč, ki pa je bila v prvi vrsti namenjena poplačilu zaostalih dolgov (davkov in prispevkov) državi in ne za premike v prestrukturiranju, kar bi Muri omogočilo nadaljnji razvoj svojih blagovnih znamk ter razvoj lastne prodajne in franšizne mreže (Smole 2009).

Slika 4.1: Organizacija družbe Mura d.d.

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2010, 8).

Spremembe gospodarskega okolja, ki so se sicer dogajale že v devetdesetih letih, so Muro in njene lastnike, ki jih je vzpostavil sistem privatizacije v samostojni Sloveniji, ujeli slabo pripravljene (Fujs in Ščančar 2012). Svetovna gospodarska kriza iz druge polovice leta 2008 je zajela velik del poslovnega sveta, tudi Muro in njene tri hčerinske družbe (Mura – Moška

oblačila, Mura – Ženska oblačila in Muralist), ki je 1. oktobra 2009 končala v stečaju. Brez zaposlitve je ostalo 2.635 ljudi, v ostalih petih hčerinskih družbah pa naj bi takrat ostalo 650 zaposlenih (TVSLO 2009, 1. oktober). Kovač (Kovač 2009) vidi vzroke za krizo Mure predvsem v izgubi jugoslovanskih trgov, kasneje zaradi že omenjenega počasnega prestrukturiranja, globalni konkurenci po vstopu Slovenije v EU ter sedanja kriza. Mura se je prestrukturirala le tehnološko, ne pa tudi poslovno.

Podjetje Mura – Evropska hiša mode, d.o.o. je kasneje odkupilo del programa in proizvodnih zmogljivosti Mure, d.d. in oblikovalo novo družbo Mura in partnerji d.o.o. Podjetje se je tedaj razdelilo na Muro in partnerje (oblačila za tuje blagovne znamke) ter na Muro – Evropsko hišo mode Mura EHM, ki je tržila lastno blagovno znamko (Fujs in Ščančar, 2012).

29. avgusta 2011 sta Muro in partnerje d.o.o. na dražbi kupila Mojca Lukančič in Nigel Buxton s svojo Skupino AHA, za približno 10 milijonov evrov. Dobila sta tudi 5,8 milijonov evrov državne subvencije, v skladu s pogodbo o dodelitvi subvencije pa bi morala do leta 2018 obdržati 1.561 delovnih mest. Slaba tri leta kasneje, 23. maja 2014, se je AHA Mura zaradi 6,3 milijone evrov vrednega dolga Davčni upravi Republike Slovenije, zopet znašla v stečaju. Delo je izgubilo okoli 1.200 delavcev, nekateri od teh že drugič (TVSLO 2014, 23. maj).

4.2 Pomen tovarne Mura za Pomurje

Pomurje je najbolj severovzhodna regija, ki se razprostira na 1.337 km² in šteje 117.133 prebivalcev¹ oziroma 5,7 % celotnega prebivalstva Slovenije. V juniju 2014 je bilo delovno aktivnih prebivalcev 36.618 oziroma 4,6 % vseh delovno aktivnih oseb v Sloveniji. Po podatkih SURS-a je bruto plača za junij v Sloveniji znašala 1.521,38 EUR (995,64 EUR neto), v Pomurju pa kar 10,2 % manj od slovenskega povprečja, in sicer 1.365,77 EUR bruto (914,54 EUR neto). Bruto domači proizvod na prebivalca je znašal 11.872 EUR (za leto 2012), v celotni Sloveniji pa je bil precej višji, in sicer 17.172 EUR. V letu 2012 je bilo v Pomurju 6.507 podjetij. V prvem polletju 2014 je bilo v povprečju brez zaposlitve 9.156 oseb. Glede na ostale regije ima Pomurje tudi najvišjo stopnjo brezposelnosti, ki je v prvih šestih mesecih leta 2014 znašala 18,6 %, kar je 5 odstotnih točk več od povprečja celotne Slovenije (Statistični urad RS 2014).

¹ Podatki se nanašajo na stanje po 1. januarju 2014.

Odročna lega pomurske regije vpliva neugodno predvsem na njen gospodarski položaj in razmere za tamkajšnje prebivalce, kar se med drugim odraža (Statistični urad RS 2014):

- v nizkem BDP na prebivalca,
- najnižjem razpoložljivem dohodku na prebivalca,
- najvišji stopnji registrirane brezposelnosti v državi ter
- razvojni zaostanek za slovenskim povprečjem.

Tovarna Mura je imela v preteklosti v Pomurju, eni izmed najmanj gospodarsko razvitih regij v Sloveniji, velik pomen in uživala velik ugled. Že desetletja nazaj so se zavedali, da bi propad podjetja v že tako revni regiji še poslabšal socialno sliko prebivalstva. Ravno to se je zgodilo v oktobru 2009, ko je zaradi stečaja brez zaposlitve ostalo več kot dva tisoč delavcev. Prav zaradi tega socialnega problema je Vlada RS pripravila predlog Zakona o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010-2015, ki je bil sprejet v Državnem zboru RS na seji dne 22. oktobra 2009, veljati pa je začel 1. januarja 2010 (Letno poročilo o izvajanju ukrepov Zakona o razvojni podpori pomurski regiji 2010).

Konec osemdesetih let je bilo število zaposlenih v Muri na najvišji ravni in je presegalo 6.500 zaposlenih, posredno pa je bilo z Muro povezana četrtnina pomurskega prebivalstva. Mura je zato sodelovala pri gradnji ali nakupu stanovanj za delavce, gradnji počitniških objektov na turističnih območjih Slovenije in Hrvaške, spodbudila razvoj avtobusnega prometa, podpirala pa je tudi umetnost in šport (Fujs in Ščančar 2012). V začetku leta 2008 je bilo v pomurski regiji zaposlenih 44.603 oseb, vključno s 3.135 zaposlenimi iz Mure, kar je pomenilo, da je Mura pred prvim stečajem zaposlovala kar 11,5 % vseh zaposlenih oseb v pomurski regiji.

V decembru 2009 (2 meseca po prvem stečaju Mure), je bilo na račun množičnih odpuščanj v Muri v Sloveniji 4,0 % manj delovno aktivnega prebivalstva kot leto poprej. Najbolj se je število znižalo na področju Območne službe Murska Sobota, ki pokriva pomursko regijo, kjer je bilo 8,3 % manj delovno aktivnih, k čemur je prispeval predvsem stečaj v skupini Mura. (Letno poročilo Zavoda RS za zaposlovanje 2009).

Ena izmed posledic množičnega odpuščanja delavcev (predvsem v Muri) je, se prebivalci v Pomurju soočajo s problemom strukturne brezposelnosti (Letno poročilo o izvajanju ukrepov Zakona o razvojni podpori pomurski regiji 2014), kar pomeni, da je med brezposelnimi osebami veliko takih, ki so starejši od 50 let (35,8 %), z (ne)dokončano osnovnošolsko

izobrazbo (35,8 %) in dolgotrajno brezposelni (49,4 %). Gre za strukturo najtežje zaposljivih kadrov (Zavod RS za zaposlovanje 2014).

4.3 Visoka brezposelnost kot posledica množičnega odpuščanja v Muri

Pred prvim stečajem Mure, ki je bil v oktobru 2009, so na Območni službi Murska Sobota Zavoda RS za zaposlovanje zabeležili 8.028 brezposelnih oseb, zatem pa je brezposelnost začela naraščati in januarja 2010 dosegla vrh z 11.303 brezposelnimi registriranimi osebami. V aprilu 2014, mesecem pred ponovnim stečajem AHA Mure, je bilo brezposelnih 8.696 oseb, od tega 623 nekdanjih Murinih delavcev (Zavod RS za zaposlovanje 2014).

Delavci Mure, ki so ostali brez zaposlitve zaradi stečaja podjetja, so se v evidenci registrirane brezposelnosti pri Zavodu množično vpisovali od 23. oktobra do 5. novembra 2009 (2.446 nekdanjih delavcev Mure). Konec novembra leta 2009, tik po stečaju Mure, je bilo v evidenci brezposelnih pri Zavodu prijavljenih 1.970 nekdanjih delavcev Mure, od tega večina (1.928 oseb) na območju OS Murska Sobota. Konec decembra leta 2010, dobro leto po stečaju Mure, je bilo med brezposelnimi osebami še vedno 900 nekdanjih delavcev iz Mure, od tega 882 v OS Murska Sobota in v aprilu 2014 še 629 Murinih delavcev, od tega 623 v OS Murska Sobota (Bras 2011, 12; Zavod RS za zaposlovanje 2014).

Tabela 4.1: Število nekdanjih Murinih delavcev v evidenci brezposelnih pri Zavodu

Območna služba	Nov. 2009	Dec. 2010	Apr. 2014
Slovenija	1.970	900	629
Celje			1
Koper		1	
Ljubljana	1	2	
Maribor			1
Murska Sobota	1.928	882	623
Ptuj	41	15	3
Trbovlje			1

Vir: Bras (2011, 12); Zavod RS za zaposlovanje (2014).

V nadaljevanju je prikazana struktura odpuščenih delavcev in delavk Mure na področju Območne službe ZRSZ Murska Sobota, saj le ta pokriva pomursko regijo (UE Murska Sobota, UE Lendava, UE Ljutomer, UE Gornja Radgona), o kateri je govora v pričujoči magistrski nalogi. Prikazujem mesec november 2009 (prvi mesec po stečaju Mure), mesec

december 2010 (dobro leto po stečaju) ter mesec april 2014, mesec pred ponovnim stečajem Mure (Bras 2011, 12 – 14; Zavod RS za zaposlovanje 2014).

Spolna struktura:

Ker je bila Mura tekstilna tovarna, ki je v večji meri zaposlovala žensko delovno silo, je posledično med brezposelnimi z oznako »Murinega delavca« precej več žensk kot moških. V novembru 2009 je delež žensk znašal 78,4 % (1.512 žensk), decembra 2010 se je nekoliko zmanjšal (75,9 % oz. 669 žensk), v aprilu 2014 pa se je delež žensk zopet povišal na 82,3 % (513 žensk).

Starostna struktura:

Sklepamo lahko, da je bilo v Muri zaposlenih največ oseb srednje generacije, kar se odraža tudi v stanju brezposelnosti tik po stečaju. V novembru je bila med brezposelnimi kar polovica oseb, starih od 40 do 49 let, medtem ko je bilo oseb v starosti od 30 do 39 let in 50 let ali več približno četrtnina. V dobrem letu dni po stečaju so se zaposlovale predvsem mlajše osebe do 39 let, saj se je med brezposelnimi močno povečal delež starejših od 50 let (v letu 2010 na 48,9 %). Še slabše stanje se kaže v aprilu 2014, ko je delež starejših nad 50 let med brezposelnimi osebami, ki so službo izgubile zaradi stečaja Mure, krepko nad polovico.

Tabela 4.2: Starost brezposelnih delavcev Mure, delež v %

Starost	Nov. 2009	Dec. 2010	Apr. 2014
OS Murska Sobota - število	1.928	882	623
do 24 let		0,1	
25 do 29 let	0,4	0,1	
30 do 39 let	22,0	9,9	3,2
40 do 49 let	50,5	41,0	42,7
50 let in več	27,1	48,9	54,1

Vir: Bras (2011, 13); Zavod RS za zaposlovanje (2014).

Izobrazbena struktura:

Izobrazbena struktura bivših delavcev Mure je nizka. V vseh treh opazovanih letih je med brezposelnimi osebami, ki so zaposlitev izgubile zaradi stečaja Mure, največ takih z osnovnošolsko izobrazbo ali celo nižjo. Večji delež med brezposelnimi predstavljajo še osebe z nižjo ali srednjo poklicno izobrazbo.

Tabela 4.3: Raven izobrazbe brezposelnih delavcev Mure, delež v %

Izobrazba	Nov. 2009	Dec. 2010	Apr. 2014
OS Murska Sobota - število	1.928	882	623
OŠ ali manj	46,0	55,1	48,2
Nižja in srednja poklicna izobrazba	40,9	34,1	41,6
Srednja tehniška, strokovna in splošna izobrazba	10,9	9,2	9,1
Visokošolska izobrazba I.,II. In III. stopnje	2,2	1,6	1,1

Vir: Bras (2011, 13); Zavod RS za zaposlovanje (2014).

Delovna doba:

Kot smo ugotavljali že pri starosti brezposelnih delavcev Mure, kjer je največji delež oseb starih 50 let ali več, je tudi glede na delovno dobo situacija podobna. V evidenci brezposelnih ostajajo pretežno osebe z najdaljšo delovno dobo (30 let ali več ter 20 do 29 let delovne dobe).

Tabela 4.4: Delovna doba brezposelnih delavcev Mure, delež v %

Delovna doba	Nov. 2009	Dec. 2010	Apr. 2014
OS Murska Sobota - število	1.928	882	623
2 do 3 leta	0,1		
3 do 4 leta	0,1	0,1	0,2
5 do 9 let	0,5	0,1	0,2
10 do 19 let	14,7	8,2	5,0
20 do 29 let	46,7	38,0	42,9
30 let in več	37,9	53,6	51,8

Vir: Zavod RS za zaposlovanje (2014).

Odjave iz evidence brezposelnih po vzrokih odjave:

V celotni brezposelnosti beležimo največ odjav iz evidence brezposelnih zaradi zaposlitve in tudi nekdanji delavci Mure so se v največji meri odjavljali iz registrskih virov Zavoda zaradi enakega razloga (1.300 zaposlitev). Kar 72,5 % se jih je zaposlilo v predelovalnih dejavnostih, natančneje v proizvodnji oblačil. Največ se jih je ponovno zaposlilo v Muri (202 osebi), v večji meri pa še v Prevent Halog, Carthago, Carrera Optyl, Xal svetila, Wolford, Boxmark, Arcont in Elrad Internacional. 113 oseb je bilo vključenih v javna dela, 409 oseb pa se je odjavilo iz drugih razlogov. V obdobju od oktobra 2009 do decembra 2010 se je tako iz evidence brezposelnih skupaj odjavilo 1.822 brezposelnih nekdanjih delavcev Mure (Bras 2011).

4.4 Reševanje problematike odpuščenih s strani Zavoda RS za zaposlovanje

Zavod RS za zaposlovanje je problematiko odpuščenih delavcev in delavk tovarne Mura reševal z napotovanjem oseb v Sklade dela, s programom Usposabljanje na delovnem mestu ter z napotovanjem oseb v druge ukrepe Aktivne politike zaposlovanja.

4.4.1 Sodelovanje pri aktivnostih, financiranih iz Evropskega sklada za prilagoditev globalizaciji – Skladi dela

Evropski globalizacijski sklad je bil v prvi vrsti namenjen delavcem, ki so izgubili zaposlitev zaradi pojava in posledic globalizacije, nato pa se je zaradi svetovne krize razširil še na posledice le-te. Brezposelne osebe so bile napotene v Sklade dela z namenom, da se jim zagotovi čim hitrejša vrnitev na trg dela. V Pomurju sta delovala dva sklada: Sklad dela Prekmurje in Regionalni sklad dela za Pomurje (Deloitte 2012).

Zavod RS za zaposlovanje je na podlagi sklenjenih pogodb z MDDSZ, s Skladi dela sklenil Dogovore o medsebojnem sodelovanju pri izvajanju ukrepov aktivne politike zaposlovanja, za katere je bil pooblaščen Sklad dela (Zavod RS za zaposlovanje 2010).

Oba sklada dela sta v aktivnosti vključila (Zavod RS za zaposlovanje 2012a):

- leto 2009: 2.648 oseb (Regionalni sklad dela za Pomurje - 1.419 oseb, Sklad dela Prekmurje - 1.229);
- leto 2010: 496 oseb (Regionalni sklad dela za Pomurje - 257, Sklad dela Prekmurje - 239 oseb);
- leto 2011: 303 oseb (Regionalni sklad dela za Pomurje – 152 oseb, Sklad dela Prekmurje – 151 oseb).

4.4.2 Usposabljanje na delovnem mestu v okviru EGF

Usposabljanje na delovnem mestu (UDM) je bilo namenjeno le osebam, ki so izgubile zaposlitev zaradi stečaja Mure. V celoti je UDM izvajal Zavod RS za zaposlovanje, sofinanciral pa ga je Evropski globalizacijski sklad (EGF). Namen programa UDM je bil izboljšati zaposlitvene možnosti nekdanjih delavcev Mure in povečati njihovo konkurenčnost na trgu dela. V programih usposabljanja so lahko sodelovali delodajalci, ki so delovali na področju območnih služb Murska Sobota, Maribor in Ptuj (Zavod RS za zaposlovanje 2012b).

Po podatkih Zavoda (Zavod RS za zaposlovanje 2012b) je bilo v program vključenih 227 brezposelnih oseb, večina teh (225 oseb) je bila iz področja OS Murska Sobota, 2 osebi pa s področja OS Ptuj. Struktura vključenih v usposabljanje na delovnem mestu odraža strukturo nekdanjih delavcev Mure v evidenci brezposelnih pri Zavodu. Tako je bilo glede na spol vključenih največ žensk (78,4 %) ter starejših oseb. Udeležencev usposabljanja, starih 40 let ali več, je bilo kar 85,0 %. Glede na izobrazbo je bilo vključenih največ oseb z (ne)dokončano osnovno šolo (43,2%) ter z nižjo ali srednjo poklicno izobrazbo (34,8 %).

Z izhodi v zaposlitev se meri uspešnost določenega programa. Od vseh 227 vključenih oseb v usposabljanje na delovnem mestu se jih je do konca julija 2012 zaposlilo 68, torej nekaj več kot tretjina vključenih. Od tega je bilo 14 zaposlitev realiziranih že v letu 2011, 54 pa v letu 2012, 10 zaposlitev še pred koncem programa, 35 oseb se je zaposlilo v prvem mesecu po koncu programa, 23 oseb pa v drugem ali tretjem mesecu po koncu programa (Zavod RS za zaposlovanje 2012b).

4.4.3 Vključevanje v druge ukrepe Aktivne politike zaposlovanja

Poleg Skladov dela in usposabljanja na delovnem mestu se je odpuščene delavce Mure vključevalo tudi v ostale ukrepe aktivne politike zaposlovanja. Tabela na naslednji strani prikazuje, koliko oseb je bilo vključenih v določene programe oz. aktivnosti aktivne politike zaposlovanja v letu 2010.

Tabela 4.5: Vključitve v ukrepe APZ v letu 2010

Ukrep/aktivnost/podaktivnost (UAPA)	Mura
1.2.1. Pomoč pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve – delavnice	175
1.2.2. UŽU	27
1.2.3. Klubi za iskanje zaposlitve	7
1.2.4.1. Skladi dela - Mura	508
1.2.4.2. Skladi dela - presežni delavci in BO	
1.3.4. Vključitev brezposelnih oseb v nove in razvojne projekte	29
2.1.1. Programi institucionalnega usposabljanja	354
2.1.2.1. Priprava za potrjevanje NPK	44
2.1.2.2. Potrjevanje NPK	45
2.2.1. Delovni preizkus	254
2.2.4.2. Usposabljanje na delovnem mestu 2009/2011	117
2.3.1. Formalno izobraževanje	55
3.1.1. Pomoč pri samozaposlitvi	32
3.1.3. Subvencije za samozaposlitev 2010-2013	14
3.2.7. Zaposli.me	4
3.2.7.3. Zaposli.me 2	32
4.1.1. Javna dela	124
4.3.1. Spodbujanje razvoja socialnega podjetništva	10
Skupaj	1.831

Vir: Bras (2011, 11).

5 EMPIRIČNI DEL

5.1 Opredelitev ciljev raziskave

Mura je bila v preteklih letih oziroma desetletjih eden izmed največjih, če ne celo največji, delodajalcev v Pomurju. Množična odpuščanja v Muri v letu 2009 in letu 2014 so bila medijsko zelo odmevna, velikokrat so se v medijih v kratkih izjavah pojavljali tudi odpuščeni delavci. Le-ti so se znašli sredi zelo stresnih okoliščin, saj lahko izguba službe poleg finančnih problemov prinese še druge, kot so emocionalni, zdravstveni, ipd.

Drugi problem odpuščanj v Muri je veliko število oseb, ki je nenadoma ostalo brez zaposlitve, večinoma pa so to bili starejši in nižje izobraženi, ki težje najdejo novo zaposlitev. Poleg tega pa je v tem primeru na majhnem območju nastalo veliko število brezposelnih, zato je možno, da socialna omrežja niso mogla nuditi pomoči, ko jo je odpuščeni najbolj potreboval.

Glavni cilj magistrske naloge je bil na podlagi opisanih razlogov ugotoviti, kam oziroma na koga so se odpuščeni delavci in delavke Mure obračali po socialno oporo ter pridobiti informacije o dostopu do različnih socialnih opor. Nadalje so me prav tako zanimale značilnosti socialne opore, ki so jo dobivali odpuščeni delavci in delavke Mure: kvaliteta opore, njeni učinki ter subjektivni pomeni, ki so jih intervjuvanci pripisovali socialni opori. Osredotočila sem se na vidike socialne opore, za katere menim, da so po izgubi zaposlitve stopile v ospredje:

- **Finančna opora:** Po izgubi zaposlitve je eden največjih problemov pomanjkanje stalnega dohodka in s tem vprašanje nadaljnjega vsakdanjega preživetja.
- **Emocionalna opora:** Po izgubi zaposlitve se lahko kot stranski učinek pojavijo težave na osebnostni ravni (depresija, izguba samozaupanja in samozavesti, občutek nezmožnosti in nekoristnosti, ipd.).
- **Informacijska opora:** Gre za pomembne informacije, ki jih posameznik navadno potrebuje ob večjih življenjskih spremembah, kot je v našem primeru izguba zaposlitve. Po izgubi zaposlitve se brezposelne osebe, ki še nimajo polne delovne dobe ali starosti za upokojitev, razmeroma hitro vključijo v iskanje nove zaposlitve. Na ugodne razplete lahko precej pripomorejo posameznikova socialna omrežja s tem, da priskrbijo informacije o možnostih novega zaposlovanja.

Te informacije sem analizirala z namenom, da prikažem sliko socialne opore brezposelnih delavcev iz Mure, kar bi lahko v veliki meri pripomoglo h kakovostnejšemu načrtovanju prihodnjih socialnih ukrepov tako s strani države kot tudi same regije Pomurja. Proučevana je bila konkretna situacija, ko se ljudje že znajdejo v težavah. Večina raziskav, ki je do sedaj bila narejenih v Sloveniji, na primer Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije (Novak 2004), namreč raziskujejo potencialne vire pomoči.

5.2 Raziskovalna vprašanja

Glavna raziskovalna vprašanja v pričujoči magistrski nalogi so:

1. Kdo so ljudje, ki so bili odpuščenim delavcem oz. delavkam v oporo ob izgubi zaposlitve na emocionalnem področju/finančnem področju/iskanju nove zaposlitve?
2. Ali so odpuščeni delavci oz. delavke prejeli dovolj opore na emocionalnem področju/finančnem področju/iskanju nove zaposlitve?
3. Ali so si odpuščeni delavci oz. delavke želeli, da bi imeli širši krog ljudi, na katerega bi se lahko obrnili po pomoč ob izgubi zaposlitve (na emocionalnem področju/finančnem področju/iskanju nove zaposlitve)?
4. S katero vrsto opore so bili odpuščeni delavci oz. delavke najbolj oz. najmanj zadovoljni?
5. Ali so se ob izgubi zaposlitve odpuščeni delavci oz. delavke obrnili tudi na formalne vire socialne opore?

5.3 Opis vzorca

V času od oktobra do novembra 2014 je bilo intervjuvanih 16 oseb, od tega 6 moških in 10 žensk. Vključene so bile osebe, ki so bile odpuščene pri prvem stečaju tekstilne tovarne Mura v letu 2009. Intervjuje sem izvajala na terenu, v Pomurju, na domu odpuščenih delavcev oz. delavk Mure. Osebe za intervju sem pridobila preko poznanstev.

Intervjuji so v povprečju trajali okoli eno uro in so bili vsi vnaprej dogovorjeni, intervjuvanci pa tudi seznanjeni s temo intervjuja. Z intervjuvanci sem se pogovarjala v narečju, zato sem zaradi večjega razumevanja v analizo vključila citate, prevedene v knjižni jezik in bila pozorna na to, da se pomen odgovorov vsebinsko ni spremenil.

Pred samim intervjujem sem zabeležila tudi podatke o spolu, starosti, izobrazbi, zakonskem stanu (in morebitnih otrocih), tipu kraja bivanja, zaposlitvenem statusu ter mesečnih prihodkih gospodinjstva vprašanih - predvsem z namenom, da informativno prikažem strukturo le-teh. V magistrski nalogi me namreč niso zanimale toliko razlike glede omenjene strukture, ampak značilnosti socialne opore brezposelnih, katerih ključna značilnost je, da so bili odpuščeni ob prvem stečaju Mure.

Razpon starosti intervjuvancev je od 36 let do 54 let. Večina (9 oseb) jih ima poklicno izobrazbo, sedem pa dokončano le osnovno šolo. Glede na zakonski stan med intervjuvanci prevladujejo poročeni (13 oseb), 2 osebi sta samski, ena oseba pa je vdovec. Skoraj vsi (14 oseb) imajo otroke, in sicer največ 3. V skupnem gospodinjstvu intervjuvancev je od 3 do 7 oseb. Prav vsi pa prihajajo iz vasi.

Tabela 5.1: Statistične značilnosti intervjuvanih oseb

Spol	Starost	Izobrazba	Zakonski stan	Št. otrok	Št. oseb v gospod.	Zaposlitveni status	Delovna doba v Muri	Mesečni prihodki gospodinjstva
M	51 let	dokončana OŠ	poročen	2	4 osebe	zaposlen	29,5 let	1000 - 1500 €
M	54 let	poklicna	poročen	2	6 oseb	brezposeln/ upokojen 4 ure	34 let	1000 - 1500 €
M	54 let	dokončana OŠ	poročen	2	5 oseb	zaposlen	33 let	500 - 1000 €
M	46 let	poklicna	poročen	2	6 oseb	brezposeln	28 let	500 - 1000 €
M	48 let	dokončana OŠ	poročen	1	3 osebe	zaposlen	32 let	1000 - 1500 €
M	53 let	poklicna	vdovec	2	3 osebe	upokojen	30 let	500 - 1000 €
Ž	52 let	dokončana OŠ	poročena	2	6 oseb	brezposelna	36 let	500 - 1000 €
Ž	36 let	poklicna	samska	-	4 osebe	brezposelna	20 let	500 - 1000 €
Ž	52 let	dokončana OŠ	poročena	1	3 osebe	brezposelna	31,5 let	500 - 1000 €
Ž	41 let	dokončana OŠ	poročena	2	5 oseb	zaposlena	20 let	1000 - 1500 €
Ž	43 let	poklicna	poročena	1	3 osebe	zaposlena	20 let	1000 - 1500 €
Ž	45 let	dokončana OŠ	poročena	2	4 osebe	brezposelna	29 let	1000 - 1500 €
Ž	44 let	poklicna	poročena	1	3 osebe	brezposelna	27 let	1000 - 1500 €
Ž	47 let	poklicna	samska	-	4 osebe	brezposelna	29 let	500 - 1000 €
Ž	40 let	poklicna	poročen	2	6 oseb	zaposlena	18 let 9 m	1000 - 1500 €
Ž	42 let	poklicna	poročena	3	7 oseb	zaposlena	19 let	500 - 1000 €

Trenutni zaposlitveni status anketirancev je naslednji: 7 jih je zaposlenih, ena oseba je upokojena, 7 jih je brezposelnih, ena oseba pa je upokojena za 4 ure, ostale 4 ure pa je brezposelna. Njihova delovna doba v Muri je bila že zelo dolga, saj so bili tam zaposlenih od 18 let pa vse do 36 let. Mesečni dohodki celotnega gospodinjstva intervjuvancev so nizki, in sicer od 500 € do največ 1500 €.

5.4 Metoda raziskovanja

Dandanes so pristopi k analizi družbenih problemov bolj kompleksni in zapleteni. Kombinacija kvalitativnih in kvantitativnih metod omogoča globlji vpogled v raziskovano področje. Z uporabo integracije kvalitativnih in kvantitativnih metod lahko poiščemo boljše raziskovalne načrte in metode, kot bi to lahko z uporabo le ene metode. Poleg tega raziskovalec ni omejen le na eno vrsto podatkov in na eno paradigmo, spodbuja sodelovanje ljudi iz različnih svetov in je praktično naravnano. S tem lahko dobimo odgovore na raziskovalna vprašanja, ki jih kvalitativni ali kvantitativni pristop ločeno ne more dati. Poleg tega rezultati kombinacije teh pristopov zadoščajo širši in zahtevni množici ljudi, ki jih določen problem zanima (Creswell in Plano Clark 2007).

Z namenom bolj poglobljenega razumevanja problema pričujoče magistrske naloge, sem se odločila za kombinacijo kvantitativnih in kvalitativnih metod. S kvantitativnimi metodami sem ugotavljala, kako pogosto se določen pojav pojavlja (torej koga vse so intervjuvanci navajali kot oporo), s kvalitativno metodo pa sem skozi razgovore ugotavljala interpretacije in pomene, ki jih pripisujejo opori. Uporabila sem raziskovalni načrt, imenovan sočasno umeščeni načrt, ki predvideva hkratno zbiranje in analizo podatkov obeh metod. V mojem primeru le-ta vključuje prevladujočo kvalitativno fazo z umeščenim manjšim kvantitativnim delom. Podatke obeh metod sem združila že med analizo. Namen takšnega načrta je poglobljeno razumevanje rezultatov prevladujoče metode (Lobe 2006, 67). Za tehniko zbiranja podatkov sem izbrala delno strukturiran intervju, kjer so vprašanja sicer že vnaprej pripravljena, vendar se glede na odgovore intervjuvancev hkrati tudi dopušča, da se od teh vprašanj nekoliko odstopa (Haralambos in Holborn 2001). Brezposelnost je za večino posameznikov, ki ostanejo brez zaposlitve, občutljiva temo. Vprašani so v intervjujih opisovali tudi svoja občutenja, ki jih sama nisem mogla natanko predvideti, ker še nisem bila v podobni situaciji, zato je prav, da glede na odgovore vprašanih zastavimo tudi vprašanja, ki niso vnaprej določena, ampak bi kljub temu potencialno pomagala še globlje osvetliti

raziskovalni problem. Vprašalnik, ki je bil v pomoč pri izvedbi intervjujev, se nahaja v prilogi.

Glede na to, da so intervjuvanci v letu 2014 odgovarjali o situaciji konec leta 2009, se pojavlja dilema zanesljivosti odgovorov. Vendar velika večina intervjuvanih oseb med samim intervjujem ni imela težav z odgovarjanjem, svoje odgovore so podajali razmeroma hitro, brez večjega premišljevanja. S ponovitvijo vprašanj bi tako verjetno prišli do enakih odgovorov, zato lahko rečem, da so podatki, ki so jih podali intervjuvanci, zanesljivi.

Kot je omenjeno že zgoraj, sem se osredotočila na naslednje vidike socialne opore: finančna opora, emocionalna opora ter opora pri iskanju nove zaposlitve. Ugotovitve iz analize delno strukturiranih intervjujev zaradi majhnega vzorca veljajo samo za primer naših intervjuvancev in jih zato ne moremo posploševati na celotno populacijo.

5.5 Analiza intervjujev

Večina sogovornikov je bila zelo odprtih pri svojih odgovorih, kot sem kasneje ugotovila, predvsem tisti, ki so danes že na novo zaposleni in so se lahko od takratne situacije tudi nekoliko distancirali. Ni jim bilo nerodno govoriti o svojih težavah in problemih, povezanih z izgubo službe. Več dodatnih vprašanj je bilo potrebno zastaviti intervjuvancem, ki so tudi trenutno brez službe, saj gre vseeno za precej bolečo temo, o kateri niso bili pripravljene govoriti v tolikšni meri kot tisti, ki so že zaposleni.

Ker se je v Muri že nekaj časa pred uradnimi množičnimi odpuščanji govorilo in vedelo, da se bo odpuščalo, so bili vsi intervjuvanci seznanjeni s tem dejstvom. Presenetljivo dosti (10) intervjuvancev je bilo na dejstvo, da bodo ostali brez zaposlitve, že pripravljenih.

»Vsi smo vedeli, da se bo odpuščalo na veliko in vse, kar si lahko pričakoval, je bilo, da boš tudi sam ostal brez službe. Nisem si delal utvar, da pa jaz ne bom na seznamu odpuščenih.« (Marjan, 54 let)

»Ja, sem pričakovala. Pri takšni masi ljudi bi bilo čudno, da me ne bi odpustili.« (Jožica, 52 let)

Intervjuvanci (6 od 16-ih), ki na dejstvo, da so ostali brez službe, niso bili pripravljene, so upali, da bodo ostali še naprej v Muri predvsem zaradi kvalitete svojega dela in pohval nadrejenih.

»V Muri se je že dolgo časa govorilo, da se bo odpuščalo, tako da smo vsi vedeli, da se bo to enkrat tudi zgodilo. Največ informacij smo dobili iz medijev, saj so se vodilni vedno izgovarjali. In je prišel ta dan, ko smo dobili odpovedi. Jaz sem bila v takšnem šoku, da tega sploh ne morem povedati. Vedno sem bila dobra delavka, tudi šefi so me dostikrat pohvalili... V Muri sem delala več kot 18 let in res si nikoli ne bi mislila, da bom ravno jaz ostala brez službe.« (Marija, 40 let)

»Nikoli nisem bil na bolniški, nikoli nisem bil doma zaradi otrok... V Muri sem manjkal samo, ko smo imeli dopust. Mislil sem, da bodo pri odpuščanjih gledali tudi na te stvari. Pa niso...« (Robert, 48 let)

5.5.1 Emocionalna opora

Izguba zaposlitve ne pomeni le izpada finančnih sredstev za preživetje, kar je sicer največji problem pri brezposelnosti, tukaj so tudi številni drugi problemi, ki so bolj prikriti narave in so povezani z zdravjem, psiho, socialnimi odnosi, ipd. »Emocionalna opora je vrsta socialne opore, usmerjena v zadovoljevanje emocionalnih potreb posameznika v stresnih situacijah z namenom varovanja in izboljšanja njegovega psihološkega počutja« (Šadl in Hlebec 2007, 226). Gre za način pomoči, ki v posamezniku, ki pomoč potrebuje oz. jo že dobiva, vzbudi občutke lastne vrednosti, občutke, da je slišan, razumljen, upoštevan, ljubljen in spoštovan (Šadl 2005, 225).

Zaposlitev lahko doživljamo ne le kot sredstvo za preživetje, ampak tudi kot del naše lastne identitete in s tem izgubo službe kot izgubo pomembnega dela sebe, samospoštovanja in čutimo stigmato. Izgubo službe tako lahko posameznik doživlja kot eno izmed vrst žalovanja (Avguštin Avčin v Marn 2009). Tudi intervjuvanci so ob vprašanju o svojem počutju v prvih dneh po izgubi zaposlitve navajali naslednje občutke: žalost, jezo, stres, strah pred prihodnostjo, zavrženost, izigranost. Ob vseh teh negativnih čustvih so bile v ospredju še skrbi o prihodnosti.

»Po toliko letih v Muri se mi je zdelo, da pač delam dobro. Potem pa kar naenkrat ostaneš brez službe in noben ti ne pove, zakaj ravno ti. Potem pa kar nisem več vedela, ali sem bila res tako slaba delavka, da so ravno mene odpustili. Bila sem zelo razočarana nad odločitvijo vodilnih, žalostna, jezna, strah me je bilo, kaj bo naprej in kako bom vse to sploh prenesla. Prve dni sem se počutila kot umazana cunjja, ki jo lahko samo odvržeš.« (Ana, 47 let)

»Kaj naj rečem, najbolj sem bila žalostna... Žalostna, da ne morem več poskrbeti za svojo družino in svoje otroke, da nam ne bi nič manjkalo. Pogrešala sem svoje sodelavke, svoje delo...« (Tatjana, 45 let)

»Bil sem jezen, počutil sem se izigran. Oni, ki imajo visoke plače, pa so ostali na istih položajih. Jaz pa, kako naj poskrbim za otroke brez službe? Stresno je bilo takrat, ko ne veš, kaj bo naprej.« (Jože, 54 let)

»Prve dni, ko sem ostala doma, kot da nisem bila jaz. Kot da bi plavala nekje v oblakih in da to, kar se je dogajalo, sploh ni res. Sekirala sem se, kaj bo, če ne najdem nove službe, sploh spati nisem mogla ponoči, stiskalo me je pri srcu. Najbolj sem se bala zaradi finančne situacije in treh šoloobveznih otrok.« (Slavica, 42 let)

V primeru čustvenih težav so intervjuvanci poročali o dobrem in pozitivnem odzivu bližnjih do novonastale situacije, saj niso imeli težav v smislu, da bi jih le-ti začeli obravnavati drugače zaradi izgube zaposlitve. Težave je navedla le ena izmed intervjuvank, saj sta oba partnerjem ostala brez zaposlitve.

»Morali so sprejeti, saj drugače ni šlo. Ampak kako pa bi se naj tolažili, če je tudi partner ostal brez službe. Pa še bolan je bil.« (Janja, 43 let)

»Sicer je bilo stresno tudi za njih, ampak ne, niso se začeli obnašati nič drugače. Kvečjemu so me še bolj spodbujali. Brat mi je rekel, da nekako že bomo zmogli.« (Anita, 36 let)

»Isto kot jaz, bili so žalostni, ampak so mi pomagali.« (Marija, 40 let)

»Saj ne moreš drugega, kot da to sprejmeš. Saj nisi sam kriv, da si ostal brez službe. Midva oba z ženo sva ostala brez službe in sva tolažila en drugega.« (Jože, 54 let)

»Mogoče sem se jaz obnašala bolj drugače, bolj sem bila občutljiva.« (Ana, 47 let)

Dr. Avguštin Avčin (Avguštin Avčin v Marn 2009) kot najpomembnejši vidik emocionalne opore izpostavlja občutek, da se pomoči potrebni posameznik zaveda, da tudi drugi

preživljajo težke trenutke in da v svojih težavah ni sam, da ima koga, na katerega se lahko kadarkoli obrne. Podobno Hlebec in Kogovšek (Hlebec in Kogovšek 2003) kot prvi vidik posameznikove zaznave socialne opore izpostavljata prisotnost virov socialne opore – vedenje, da ima nekoga, na katerega se lahko obrne v primeru težav. Drugi vidik pa zadeva občutek zadostnosti in kakovosti opore. Posamezniki, ki se zavedajo, da bodo v primeru potrebe po opori le-to tudi dobili v zadostni meri, so praviloma zadovoljni s prejeto oporo, s tem pa se krepi tudi občutek pripadnosti, občutek, da drugi skrbi zate, ipd.

Tabela 5.2: Omrežja emocionalne opore intervjuvancev

Oblika opore	Emocionalna opora
Povprečno št. navedenih članov omrežja*	3,1
Glavni vir opore (št. in %)**	Partner in otroci (11 oseb oz. 68,7 %) Prijatelji (3 osebe oz. 18,8 %) Ožja družina - starši, sorojenci (2 osebi oz. 12,5 %)

* Povprečno število oseb, ki so jih intervjuvanci navajali kot člane omrežja v primeru emocionalne opore.

**Deleži navedenih glavnih virov emocionalne opore so izračunani glede na celotno število intervjuvancev (izračun: glavni vir opore/16 intervjuvancev*100).

Vsi intervjuvanci so navedli vsaj eno osebo, s katero so se lahko pogovorili o emocionalnih težavah in se jim zaupali. Na primeru dosedanjih raziskav se je izkazalo, da emocionalno oporo in druženje v največji meri zagotavljajo posamezniku najbližje osebe, to so partner, najbližji sorodniki in najtesnejši prijatelji (Wellman in Wortley 1990, 576), kar se je potrdilo tudi pri mojih intervjuvancih. Pri večini intervjuvancev (10 poročenih oseb in en vdovec) so glavni vir emocionalne opore partner oz. partnerica ter otroci. Trije od teh so navedli kot vir opore še prijatelje, starše ter sorojence. Glavni vir emocionalne opore intervjuvank, ki sta samski (brez otrok), je prav tako ožja družina (starši, brat).

»Največ sem se o tem pogovarjala z možem, ki je tudi izgubil službo in je vedel, kaj vse preživljam.« (Janja, 43 let)

»Najbolj mi je pomagala žena, ki je tudi ostala brez službe. Ona je najbolj vedela, kaj me skrbi in kako se počutim... Tudi ona je mene spraševala za nasvete in mi povedala, kaj pa njo skrbi. Ker sta otroka bila že toliko velika, sta naju spodbujala in dostikrat sta bila onadva razlog, da nisva obupala nad vsem. Poleg tega pa je službo v Muri v

istem času izgubila tudi sestra in je tudi ona pomagala nama in midva njej, ker nima moža in otrok in je pomoč še bolj rabila.» (Jože, 54 let)

»Najbolj sem zaupala partnerju in svoji odrasli hčerki.« (Julija, 52 let)

»Največ sem se o teh težavah in skrbeh pogovarjala s svojim možem in otrokom, ki je že velik in mi je tudi lahko že dal kakšen nasvet. Dosti pa tudi pomaga pogovor s prijatelji, ki so prav tako izgubili službo.« (Bojana, 44 let)

Poleg družinskih in sorodstvenih omrežij so na mikro ravni pomembna tudi prijateljska omrežja (Iglič 2004, 163 – 164). Prijatelji so pomemben vir opore skozi celotno življenjsko obdobje, še najbolj pa stopijo v ospredje pri vsakdanjih življenjskih težavah in v primeru večjih življenjskih prelomnic (Norris in Tindale v Kogovšek in drugi 2003, 186). Tri (poročene) anketiranke so kot glavni vir emocionalne opore navedle prijateljice, ki so bile hkrati tudi sodelavke ter ravno tako izgubile službo.

»Z mojo zlato prijateljico, ki je tudi izgubila službo.« (Slavica, 42 let)

Glavni viri emocionalne opore intervjuvancev so svoje delo glede na odgovore očitno opravili zelo dobro, saj se osebe niso obračale na dodatne vire (razen v treh primerih, ko so se dodatno pogovarjali še s starši, sorojenci ali prijatelji). Tudi na vprašanje o tem, ali je oseba, ki so jo intervjuvanci navedli kot glavni vir opore, nudila dovolj opore na emocionalnem področju, so vsi odgovorili pritrdilno.

Izguba zaposlitve predstavlja velik stres ne samo za posameznika, ampak lahko vpliva na celotno družino oz. bližnjo okolico. Družina se lahko še bolj poveže ali pa začne razpadati. Večina intervjuvancev (12 oseb) ni poročala o nobenih težavah znotraj odnosov v družini po izgubi zaposlitve. V osnovi gre za negativno spremembo v življenju, ki je nekaterim intervjuvancem prinesla nova pozitivna spoznanja o najbližjih ljudeh okoli sebe. Kot je bilo že omenjeno, že samo vedenje, da ima oseba nekoga, ki ji bo v primeru težav pomagal, blagodejno vpliva na počutje človeka, na večje zadovoljstvo z življenjem samim, kar je v konkretni situaciji velika prednost, ki lahko vpliva na pozitivne izide stresne situacije. Trije intervjuvanci so tako poročali o večji povezanosti znotraj družine, kar je bilo za njih same presenečenje.

»Saj sva se kdaj pa kdaj skregala, tako kot se vsi, ampak nikoli zaradi tega, ker sem izgubil službo. Žena je videla, da se trudim iskati novo in da ne ležim samo doma. Ko sem bil doma, sem skuhal, pospravil, tako da tega njej ni bilo treba delati, ko je prišla s službe. Midva z ženo sva se po vsem tem še bolj povezala.« (Slavko, 51 let)

»Ko razmišljam za nazaj, moram povedati, da nisem pričakovala, da mi bo mož v takšno veliko pomoč. Me je kar presenetil in nekako si zdaj še bolj zaupava in se imava rada.« (Julija, 52 let)

Eden izmed intervjuvancev je omenil težave v družini, ki so nastale po izgubi zaposlitve – težave so se pokazale pri intervjuvančevem otroku. Starši so zgled svojim otrokom in očitno je ob izgubi zaposlitve intervjuvanec izgubil »na veljavi« v otrokovih očeh. Tudi otrok sam je doživel stres, ko je kar naenkrat njegov zgled postal »nepopoln«, kar pomeni, da so pomembne življenjske prelomnice, kot je izguba zaposlitve, kompleksni problem in ne pomeni le izgube finančne varnosti, ampak je lahko ogrožena tudi socialna varnost posameznika in posledično še njegove okolice.

»Pri nas so se težave pokazale tako, da se naš fant kmalu za tem, ko sem izgubil službo, ni hotel več učiti. Imel je neko tako čudno obdobje, ko me sploh ni poslušal, kaj se mu rekel, ni me upošteval. Z ženo sva se pogovarjala z njim, pa ni kaj dosti pomagalo. Ko sem dobil novo službo, so se stvari počasi uredile.« (Branko, 48 let)

Na vprašanje, ali so bili intervjuvanci s prejeto oporo v primeru emocionalnih težav zadovoljni (ne glede na vir opore) je 15 intervjuvancev odgovorilo pritrdilno in niso pogrešali ničesar, kar potrjuje že zgornja ugotovitev o zadostnosti opore s strani glavnih ponudnikov emocionalne opore.

»Sploh nisem vedela, da mi bodo toliko pomagali. Včasih je mož sicer kaj pojamral, ampak res redkokdaj, pa še takrat mu je hčerka, ki je že odrasla, hitro povedala, da je zdaj treba meni pomagati. In da bo, ko bo druga služba, spet boljše.« (Julija, 52 let)

Zadovoljstvo s prejeto oporo potrjuje tudi dejstvo, da se noben izmed intervjuvancev po pomoč ni obrnil na kakšno izmed formalnih institucij (zdravniki, psihologi, psihiatri, skupine za samopomoč, ipd.).

»Tukaj v naši vasi je en zdravnik, pa nikoli nisem niti pomislila, da bi se z njim kaj pogovorila. So mi družina in prijateljice več pomagale, on bi me pa samo poslal naprej k psihiatru, pa mi še kakšne tablete napisal. Saj ne bi mogel vedeti, kaj sploh pomeni biti brez službe in kakšne skrbi imaš takrat.« (Bojana, 44 let)

5.5.2 Finančna opora

Najbolj odkrite posledice pri izgubi zaposlitve so finančne narave. Brezposelnost po formalni plati pomeni izgubo rednega mesečnega dohodka, ki je bil do tedaj glavni vir zadovoljevanja življenjskih potreb. Nastopi lahko finančna stiska, ki pa zelo zmanjša kakovost in tudi način življenja.

Skozi razgovore o finančni opori intervjuvancev sem ugotovila, da s stališča same finančne situacije izguba službe ni tako zelo stresna, kot sem pričakovala. Večina intervjuvancev je namreč že pred izgubo zaposlitve živela razmeroma skromno, saj mesečni prihodek ni bil visok, pogosto pa poleg tega niti ni bil pravočasno izplačan. Za finance gospodinjstva je pred nastopom brezposelnosti skrbel intervjuvanec oz. intervjuvanka skupaj s svojim partnerjem oz. partnerico, v razširjenem gospodinjstvu so k skupnim financam prispevali še starši. Po izgubi zaposlitve pa je ta naloga padla le na partnerja oz. tudi starše v primeru skupnega gospodinjstva.

»Prej sva za vse skrbela skupaj z možem. Tudi starši so prispevali, ker živimo v skupnem gospodinjstvu. Po izgubi službe sem sama lahko plačala le kakšno položnico, ko so pošli prihranki, pa še to ne več. Za vse položnice, hrano, obleke je bil večinoma mož, starši pa so seveda prispevali toliko, kot so lahko, ker imajo tudi nizko pokojnino.« (Slavica, 42 let)

»Vse finance so padle na moža, od hrane, do oblačil za otroke, položnic, stroškov za avto... Vse je bilo na njem.« (Tatjana, 45 let)

»Ko sva z ženo še hodila v službo, sva večino stroškov krila midva, nekaj tudi tašča. Potem sva pa oba ostala doma, tako da je večino stvari mogla prevzeti tašča s svojo pokojnino. Sam sem vmes delal tudi na črno, drugače ne vem, kako bi sploh preživel od meseca do meseca.« (Jože, 54 let)

Izguba enega ali celo dveh rednih mesečnih prihodkov je v večini primerov vseeno zahtevala tudi reorganizacijo financ oziroma večji nadzor nad porabo denarja. Večina intervjuvancev (11 oseb) je po izgubi zaposlitve začela še bolj paziti, kam gre denar in koliko ga gre, kot so to počeli, ko so bili še zaposleni.

»Seveda se moraš naučiti z denarjem na novo delati. Za vsak euro moraš paziti, kam ga daš. Jaz sem začela bolj spremljati akcije v trgovinah, iskala sem popuste, da sem lahko kaj prišparala. Saj smo tudi prej že šparali z denarjem, ker plače v Muri niso bile bogvekaj. Ampak nadomestilo je bilo še nižje kot plača in je bilo treba res paziti. Edino pri otrocih nismo zategovali, smo gledali, da sta imela približno enako kot prej.« (Lidija, 41 let)

Pet intervjuvancev se po izgubi zaposlitve ni bistveno obremenjevalo z varčevanjem. Res, da je bil en dohodek manj, vendar že prej niso imeli visokih prihodkov.

»Nič nismo začeli drugače delati z denarjem. Saj tudi že prej nismo imeli veliko. Mama je imela že tako ali tako zelo nizko pokojnino, moja plača iz Mure je bila tudi slaba, edino brat je še nekaj dobil, ker je bil tudi malo boljše izobražen.« (Ivanka, 36 let)

Tabela 5.3: Omrežja finančne opore intervjuvancev

Oblika opore	Finančna opora
Povprečno št. navedenih članov omrežja*	0,9
Glavni vir opore (v %)**	Brez opore (8 oseb oz. 50,0 %)
	Partner (6 oseb oz. 37,5 %)
	Otroci (1 oseba oz. 6,3 %)
	Starši (1 oseba oz. 6,3 %)

* Povprečno število oseb, ki so jih intervjuvanci navajali kot člane omrežja v primeru finančne opore.

**Deleži navedenih glavnih virov finančne opore so izračunani glede na celotno število intervjuvancev (izračun: glavni vir opore/16 intervjuvancev*100).

Dremljeva (Dremelj 2003) je iz podatkov iz raziskave o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije iz leta 2002 ugotovila, da imajo posamezniki najmanjša omrežja ravno pri finančni opori. To se je potrdilo tudi v našem primeru, saj se kar polovica intervjuvancev ni obrnila na

nikogar v svojem neformalnem omrežju za pomoč v primeru izgube rednega prihodka in s tem povezanih finančnih težav. Večina jih je raje živela od prihrankov ali denarnega nadomestila. Že zgoraj sem ugotavljala, da so bili intervjuvancev že pred izgubo zaposlitve navajeni skromnega življenja. Prav skromnost je eden glavnih razlogov, zakaj se intervjuvanci niso obračali po finančno pomoč na osebe iz svojega omrežja. Eden izmed razlogov je tudi ta, da so bila cela sorodstva (bodisi partner ali sorojenci, tudi celo starši, strici in tete, ipd.) zaposlena v Muri in so se tudi sami znašli v podobni situaciji kot intervjuvanci. Ena izmed intervjuvank se po finančno pomoč ni obrnila na svoje omrežje, ker je omenila, da znajo biti ljudje preveč zahrbtni.

»Na nikogar se nisem obrnila, nikogar nisem prosila za pomoč, za denar. Delala sem priložnostno, nekaj sem imela tudi prihrankov. Na srečo sem potem dobila zaposlitev, ker je bilo prihrankov še čisto malo.« (Ivanka, 36 let)

V petih primerih je bil glavni vir finančne opore kar mož oz. žena, pri enem intervjuvancu je bil vir opore otrok in prav tako pri enem starši, le ena intervjuvanka pa je navedla več virov opore – poleg moža še starše.

»Najprej sva živela od prihrankov, ko pa so prihranki pošli, pa sva za pomoč prosila sina. Vendar ga tudi nisva hotela preveč obremenjevati, ker ima že svojo družino in svoje stroške.« (Janja, 43 let)

V primeru finančne opore so se v večji meri aktivirali formalni viri opore. Kar 10 intervjuvancev je namreč na vprašanje, ali so se po finančno pomoč obrnili tudi na formalne institucije, odgovorilo pozitivno. Po pomoč so se obračali na Center za socialno delo po denarno socialno pomočjo ter na Zavod RS za zaposlovanje po denarno nadomestilo za primer brezposelnosti. Ti rezultati pa se kar precej razlikujejo od ugotovitev iz že omenjene raziskave o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije, kjer največji delež v omrežju finančne opore predstavljajo prijatelji, sledijo pa starši. Večji delež v posameznikovem omrežju pa predstavljajo še bratje oz. sestre ter drugi sorodniki (Dremelj 2003, 158).

Zadovoljstvo s prejeto finančno opore je na zelo nizki ravni. Samo ena oseba je bila s prejeto opore zadovoljna, vsi ostali pa ne. Vendar tukaj nezadovoljstvo s prejeto oporo ni vezano na neformalne vire, pač pa na formalne. Vsi si želijo, da bi imela država več posluha za

brezposelne, da bi preko svojih institucij finančno in pravno bolj poskrbela za brezposelne osebe, da bi le-te lahko živele ne razkošno, ampak le dostojno.

»V naši državi ni discipline. Delaš in delaš, pa na koncu nič nimaš. Najboljše živijo tisti, ki kradejo. Mi pa smo ostali brez službe, delali smo dolgo leta za to Muro, potem smo pristali na cesti in z denarnim nadomestilom, ki ti tako ali tako ne omogoča, da bi preživel cel mesec samo z nadomestilom.« (Štefan, 54 let)

»CSD bi moral imeti več posluha za brezposelne, ki imajo otroke. Jaz sem prišla tja, pa so mi rekli, da otroški dodatek obračunavajo enkrat letno, za nazaj. Kaj pa je to meni pomagalo, da mi štejejo notri dohodke, ko sem še bila zaposlena, če sem bila pa v tistem trenutku brez službe in brez normalnega dohodka.« (Slavica, 42 let)

5.5.3 Opora pri iskanju zaposlitve

Iskanje nove zaposlitve predstavlja eno izmed večjih prelomnic oziroma sprememb v življenju in je lahko precej dolgotrajen proces, zato je pomembno, da se o načinih iskanja zaposlitve čim bolj informiramo. Do aprila 2013 so bila vsa prosta delovna mesta v državi zbrana pri Zavodu RS za zaposlovanje, saj je bila objava pri Zavodu obvezna za vse delodajalce. S spremembo Zakona o urejanju trga dela (ZUTD-A) pa so Zavodu dolžni sporočati prosta delovna mesta samo še delodajalci iz javnega sektorja in gospodarske družbe v večinski državni lasti. Ostali delodajalci lahko objavo zagotovijo sami, še vedno pa mora leta biti javna. Z omenjeno spremembo ZUTD – a je v ospredje stopil t.i. skriti trg dela, ko je delovno mesto zasedeno že pred objavo – iskalec zaposlitve je slišal o možnosti zaposlovanja ter si že prej sam pridobil informacije o delovnem mestu. Pomembno je torej, da imamo okoli sebe ljudi, ki nam v konkretnem primeru lahko zagotovijo informacije o prostih delovnih mestih.

15 izmed vseh 16-ih intervjuvancev so imeli osebo, na katero so se obrnili po pomoč pri iskanju nove zaposlitve. 6 intervjuvancev se je najprej in izključno obrnilo po pomoč na formalni vir, in sicer na Zavod RS za zaposlovanje. Trije intervjuvanci so se poleg Zavoda obrnili tudi na osebe iz svojega omrežja.

»Na borzo dela sem moral najprej iti zaradi nadomestila. Tam me je sprejela svetovalka, ki mi je pokazala, kako in kje naj sploh iščem. V tistem času je še bilo kaj

dela za dobiti, pa še največ delovnih mest je bilo prijavljenih na borzi dela. Skoraj vsak dan sem hodil gledat tiste papirje, kjer so bila gor delovna mesta.» (Slavko, 51 let)

»Da sem ostala brez zaposlitve in da iščem novo, sem povedala vsakemu, ki sem ga poznala, vsem mojim prijateljem, znancem, sorodnikom, še sosedom. V majhni vasi se pa tako ali tako vse razve še isti dan. Hodila sem tudi na Zavod k svetovalki in pregledovat nova delovna mesta na oglasni deski. Saj se ne spomnim točno, katere dneve so menjavali te papirje, ampak takrat sem šla takoj gledat, če je kaj novega. Če nisem imela doma avta, sem se usedla na kolo in šla v Soboto.« (Sonja, 41 let)

Tabela 5.4: Omrežja intervjuvancev pri iskanju zaposlitve

Oblika opore	Opora pri iskanju zaposlitve
Povprečno št. navedenih članov omrežja*	3,0
Glavni vir opore (v %)**	Formalni viri – svetovalci na ZRSZ (6 oseb oz. 37,5 %)
	Prijatelji (5 oseb oz. 31,2 %)
	Sorodniki (3 osebe oz. 18,8 %)
	Sosedje (1 oseba oz. 6,3 %)
	Brez opore (1 oseba oz. 6,3 %)

* Povprečno število oseb, ki so jih intervjuvanci navajali kot člane omrežja v primeru opore pri iskanju nove zaposlitve.

**Deleži navedenih glavnih virov opore pri iskanju zaposlitve so izračunani glede na celotno število intervjuvancev (izračun: glavni vir opore/16 intervjuvancev*100).

6 intervjuvancev se je po pomoč pri iskanju nove zaposlitve obrnilo izključno na osebe iz svojega omrežja.

»Ker živimo blizu meje z Avstrijo, jih dosti dela tam. Že tistega časa se jih je dosti vozilo gor, ker so bile boljše plače in pogoji. Danes pa sploh, se vozijo s celega Prekmurja v Avstrijo. Tistega časa, ko so me odpustili iz Mure, je v Avstriji delal tudi moj prijatelj, pa ker je že malo bolj poznal sistem, je potem še meni zrihtal tu pa tam kakšen posel gor.« (Jože, 54 let)

Ena izmed intervjuvank pa se pri iskanju nove zaposlitve po pomoč ni obrnila na nikogar, ne na osebe iz svojega omrežja, ne na formalne vire.

»Že takoj sem začela sama iskati službo, ker niti nisem pričakovala, da bi mi jo kdo pomagal iskati. Pisala in pošiljala sem prošnje vse naokrog.« (Ana, 47 let)

Velik del informacijske opore, kamor smo umestili tudi oporo v primeru iskanja zaposlitve, nudijo bolj emocionalno oddaljene vezi, kot so znanci, sodelavci, sosedje, itd. (Wellman in Wortley 1990, 576; Granoveter v Dremelj 2003, 159). To ugotovitev potrjujejo tudi naši podatki. Pet intervjuvancev poroča, da so bili glavni vir opore pri iskanju zaposlitve prijatelji, v šestih primerih svetovalke in svetovalci na Zavodu, v treh primerih sorodniki, v enem primeru pa sosedje.

12 anketirancev je kmalu po izgubi zaposlitve našlo novo. Sedem oseb je zaposlitev dejansko našlo s pomočjo virov iz svojega omrežja, to so bili sorodniki, prijatelji, nekdanji sodelavci ter sosedje. Dve osebi sta zaposlitev dobili preko formalne institucije (javna dela, kamor jih je napotil ZRSZ), ena oseba si je službo našla sama, dve pa sta se ponovno zaposlili v Muri na priporočilo prejšnjih nadrejenih.

Čeprav je večina intervjuvancev imela osebe, ki so jim pomagale pri iskanju nove zaposlitve, pa so se v veliki meri aktivirali tudi sami.

»Pisala sem prošnje, hodila sem spraševat okoli tudi sama, če koga rabijo vsaj za čistilko. Spremljala sem razpise prostih delovnih mest preko različnih medijev. Hodila sem gledat tudi na oglasno desko na Zavod. Nekajkrat na teden smo se z otroci usedli za računalnik, da so mi kazali, kako moram iskati službo na internetu, ker sama nisem spretna za računalnikom. Ja, dosti dela in trudi je bilo vloženega, pa časa tudi.« (Lidija, 41 let)

Brezposelne osebe se morajo za prejemanje denarnega nadomestila prijaviti v evidenco brezposelnih pri Zavodu RS za zaposlovanje. Na ta način so tudi vsi intervjuvanci imeli stik z Zavodom, vendar kot je omenjeno že zgoraj, niso vsi iskali zaposlitve preko Zavoda, temveč preko neformalnih virov iz svojega omrežja. Izkušnje z Zavodom večina intervjuvancev (9 oseb) ocenjuje kot slabe. Svetovanje, udeležba na seminarjih in delavnicah se jim ni zdela smiselna in kot ocenjujejo sami, ni pripomogla k večji zaposljivosti.

»Zaradi nadomestila, da ga ne zgubim, sem moral hoditi k svetovalki. Pošiljali so me na predavanja in delavnice, kjer so nas učili pisati prošnje, kot da smo skoraj nepismeni.« (Franci, 46 let)

»Včasih je bila moja svetovalka takšna... Kako bi rekla... Odrezava. Kot da bi jaz bila sama kriva, ker sem brez službe.« (Ivanka, 36 let)

»Da bi sprejel delo pod vsako ceno ali bilo kaj, samo da se te rešijo.« (Andrej, 53 let)

S prejetu oporo pri iskanju zaposlitve je bil zadovoljen eden izmed intervjuvancev, saj pravi, da so mu vsi, od katerih je dobil pomoč, dovolj pomagali. Ostalih 15 intervjuvancev ni imelo občutka, da so dobili dovolj opore pri iskanju nove zaposlitve. Štirje od teh menijo, da bi v prvi vrsti moral več pomagati Zavod, kar 11 pa si jih je želelo, da bi sami imeli večje omrežje, s pomočjo katerega bi prišli do zaposlitve.

»Dandanes brez vez in poznanstev nikamor ne prideš, kar je zame zelo žalostno.« (Robert, 48 let)

»Imela sem dosti ljudi, ki so mi na kakšen način pomagali iskati novo zaposlitev. Nisem pa imela takšnih, ki bi bili na kakšnih vodilnih položajih, da bi me lažje »spravili notri«. Tudi če imaš kakšnega poznanega v podjetju, ki zastavi dobro besedo za tebe, ti to nič ne pomaga, če direktor vseeno reče ne in ima že sam koga od svojih nastavljenega.« (Tatjana, 45 let)

5.5.4 Zadovoljstvo z dobljeno oporo

V magistrski nalogi me je prav tako zanimalo, s katero vrsto oporo so bili intervjuvanci najbolj ali najmanj zadovoljni. Intervju je bil razdeljen na tri sklope, ki so se navezovali na tri obravnavane oblike opore, kjer sem lahko že sproti zaznavala zadovoljstvo z določeno vrsto opore, kljub temu pa sem na koncu zastavila še neposredno vprašanje »S katero vrsto opore ste bili najbolj oziroma najmanj zadovoljni?«.

Vsi intervjuvanci so kot najbolj zadovoljivo vrsto opore navajali emocionalno oporo, ki so jo dobili od svojih bližnjih – partnerja oz. partnerice, otrok, staršev, ožje družine in prijateljev.

Na drugi strani pa je bilo 13 intervjuvancev najmanj zadovoljnih s pomočjo v primeru financ, vendar se nezadovoljstvo ni nanašalo na pomanjkanje virov pomoči v primeru finančnih težav, ampak na pomoč formalnih virov – v smislu prenizke denarne pomoči. Trije

intervjuvanci niso bili zadovoljni z oporo pri iskanju zaposlitve, ki pa se tako kot v primeru finančne opore nanaša na kritiko formalnih virov, predvsem Zavoda RS za zaposlovanje in same države, ki omogoča, da v primeru zaposlovanje več pomenijo veze in poznanstva, kot pa to, kako dobro delaš.

5.5.5 Dinamični vidiki socialne opore

Skozi intervjuje sem opazovala tudi stabilnost vezi naših intervjuvancev - v smislu, ali so intervjuvanci sklepali nove vezi ali so se na pomoč obračali na svoje že obstoječe vire.

V primerih emocionalne opore so se intervjuvanci obračali predvsem na svoje bližnje (partnerje, otroke, prijatelje, brate/sestre, starše). Zaključim lahko, da je bilo zadovoljstvo intervjuvancev s prejeto emocionalno oporo tako veliko, da s strani intervjuvancev niti ni bilo potrebe po iskanju novih vezi izven njihovega najbližjega omrežja.

V primeru finančne opore se je spletla nova vez med intervjuvancem in formalnim virom opore (denarna pomoč, denarno nadomestilo). Vendar ta vez ni bila ustvarjena na željo oz. potrebo intervjuvanca, ampak je razlog v zakonodaji, ki določa, da se finančna pomoč lahko dodeli le osebi, ki je prijavljena na ZRSZ ali pa jo vodijo na CSD. Verjetno te vezi ne bi bilo, če ne bi bila pravno in formalno obvezna.

Pri iskanju nove zaposlitve so se intervjuvanci obračali tudi na širši krog ljudi iz svojega omrežja (sosedje, ostali sorodniki) in ne le na najbližje. Po pomoč pri iskanju zaposlitve pa so se obračali tudi formalne vire opore (svetovalci na Zavodu), vendar iz drugačnega razloga kot pri finančni opori – tokrat zaradi večjega pregleda nad prostimi delovnimi mesti, saj so verjeli, da bodo tako lahko prej prišli do nove zaposlitve.

Socialne vezi naših intervjuvancev so razmeroma stabilne, kar pomeni, da večina oseb iz njihovega kroga omrežij (tako bližnjega kot širšega) dobro zadovoljuje potrebe po pomoči na prikazanih treh ravneh socialne opore: emocionalne, finančne in opore ob iskanju nove zaposlitve.

6 SKLEP

Pri izgubi zaposlitve gre za izredno stresno izkušnjo, s katero se posamezniki soočajo na različne načine. Lahko predstavlja bolečo temo za pogovor za tistega, ki je ostal brez zaposlitve, sploh, če gre za aktualno zadevo. Sama sem preučevala temo, ki je časovno malo bolj oddaljena od konkretnega dogodka, saj so intervjuvanci dobili odpovedi zaradi stečaja Mure v letu 2009, kar mi je omogočilo, da sem lahko dobila nekatere podatke, ki jih mogoče ne bi mogla, če bi spraševala o njih takoj po izgubi zaposlitve. Tudi sami intervjuvanci so se od dogodka lahko nekoliko bolj distancirali in lažje govorili o težavah, ki so jih imeli neposredno po izgubi službe. Ker nisem opazila večjih težav o tem, da se intervjuvanci ne bi spominjali dogodkov in oseb, ki so jim pomagale, lahko zaključim, da so podatki, ki sem jih dobila skozi razgovore, zanesljivi.

V prvi vrsti me je zanimalo, kdo so bili viri opore pri posameznih oblikah socialne opore: emocionalni, finančni in opori pri iskanju nove zaposlitve.

V primeru emocionalne opore so vsi intervjuvanci navedli vsaj eno osebo, na katero so se obrnili po pomoč in s katero so se lahko pogovarjali o težavah. Glavni vir opore je bil pri večini intervjuvancev (10 poročenih oseb in en vdovec) partner oziroma partnerica ter otroci, trije so poleg omenjenih navedli še prijatelje, starše in sorojence, pri dveh intervjuvankah, ki sta glede na zakonski stan samski, pa je bil glavni vir opore ožja družina (starši, sorojenci). Tri (poročene) intervjuvanke so se v primeru emocionalnih težav najprej obrnile na prijateljice, ki so bile hkrati tudi sodelavke ter ravno tako izgubile službo. Glavni vir emocionalne opore so torej intervjuvančeve najbližje osebe. Tudi druge domače (npr. Šadl in Hlebec 2007) in tuje (npr. Wellman in Wortley 1990) raziskave ugotavljajo podobno, in sicer, da so glavni vir emocionalne opore praviloma posameznikove najbližje osebe.

Najmanjša omrežja opore so imeli intervjuvanci v primeru finančnih težav, kar v raziskavi o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije ugotavlja tudi Dremljeva (Dremelj 2003). Kar polovica intervjuvancev se ni obrnila po pomoč na nikogar v svojem omrežju in raje skromno živela od prihrankov in denarnega nadomestila oz. socialne pomoči. V šestih primerih je bil glavni vir finančne opore partner oziroma partnerica, v enem primeru otroci, prav tako v enem primeru starši, le ena izmed intervjuvank pa je navedla več kot en vir opore – moža in starše. Podatki se razlikujejo od podatkov v raziskavi o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije, kjer največji delež finančne opore predstavljajo prijatelji, ki pa jih naši

intervjuvanci v povezavi s finančno oporo sploh niso omenjali. V primeru formalne opore intervjuvancev so se v večji meri aktivirali formalni viri opore, saj je že sama denarna pomoč in nadomestilo vezano na prijavo na formalne institucije.

Pri iskanju zaposlitve je 15 oseb imelo nekoga, na katerega so se lahko obrnili po informacije o delovnih mestih. Ena intervjuvanka se ni obrnila na nikogar in je zaposlitev iskala sama, 6 intervjuvancev se je obrnilo izključno samo na formalne vire (Zavod RS za zaposlovanje). Trije intervjuvanci so se poleg Zavoda obrnili tudi na osebe iz svojega omrežja, 6 oseb pa izključno samo na osebe iz svojega omrežja. Najvišji delež opore intervjuvancev pri iskanju zaposlitve predstavljajo formalni viri (konkretno svetovalke na Zavodu), sledijo pa prijatelji ter v manjši meri še sorodniki ter sosedje. Čeprav je večina intervjuvancev imela osebo, na katero so se lahko obrnili po pomoč pri iskanju zaposlitve, so se v veliki meri aktivirali predvsem sami.

S prejeto oporo na emocionalnem področju so bili zadovoljni vsi intervjuvanci, saj so jim viri opore zagotovili dovolj pomoči. V treh primerih so se osebe poleg svojih glavnih virov opore obrnile še na dodatne neformalne vire (predvsem so to bili prijatelji z enako izkušnjo). Zadovoljstvo s prejeto emocionalno oporo potrjuje tudi dejstvo, da se nobena izmed intervjuvanih oseb ni obrnila po pomoč na katerega izmed formalnih virov.

Povsem drugače je pri zadovoljstvu s prejeto finančno oporo. Samo ena oseba je bila s prejeto oporo zadovoljna. Nezadovoljstvo pa ne izvira iz tega, da ne bi imeli virov za zagotavljanje finančne opore, ampak gre bolj za razočaranje nad formalnimi viri opore, ki bi morali boljše poskrbeti za problem brezposelnosti in brezposelnih na ravni celotne države, predvsem v smislu višje denarne pomoči.

Podobna slika je tudi pri zadovoljstvu z oporo pri iskanju zaposlitve. 15 intervjuvancev meni, da niso dobili dovolj pomoči, in sicer iz dveh razlogov – ali zaradi premajhne angažiranosti Zavoda ali pa zaradi premajhnega omrežja.

Opora pri iskanju zaposlitve je tista vrsta opore, pri kateri so si intervjuvanci želeli, da bi imeli v svojem omrežju več ljudi, ki bi jih preskrbeli z informacijami o delovnih mestih. Kot je omenjeno že v poglavju 5.5.3. Opora pri iskanju zaposlitve, so bila vsa prosta delovna mesta do aprila 2013 zbrana pri Zavodu, s spremembo Zakona o trgu dela pa lahko delodajalci, ki niso iz javnega sektorja in niso v večinski lasti države, zagotovijo javno objavo sami. To pomeni, da lahko večje omrežje posameznika hitreje oziroma v večji meri informira

o prostih delovnih mestih, še preden so ta objavljena. Tudi sami intervjuvanci so navajali dejstvo, da brez vezi, poznanstev in predhodnih informacij o delu »ne prideš nikamor«.

Intervjuvanci so bili najbolj zadovoljni s prejeto emocionalno oporo, ki so jo zagotavljali neformalni viri, v primeru emocionalnih težav se na formalne vire opore niti niso obračali.

Na drugi strani pa je bila večina intervjuvancev (13 oseb) najmanj zadovoljnih z oporo v primeru financ, vendar se, kot že napisano zgoraj, nezadovoljstvo ni nanašalo na pomanjkanje virov pomoči v primeru finančnih težav, ampak na pomoč formalnih virov – prenizka denarna pomoč. Ostali intervjuvanci (3 osebe) niso bili zadovoljni z oporo pri iskanju zaposlitve, ki pa se tako kot v primeru finančne opore nanaša na kritiko formalnih virov, predvsem Zavoda RS za zaposlovanje in same države, ki omogoča, da v primeru zaposlovanje več pomenijo veze in poznanstva, kot pa to, kako dobro delaš.

Na formalne vire so se intervjuvane osebe obračale v primeru finančne opore in opore pri iskanju nove zaposlitve. Zakoni določajo, da se mora brezposelna oseba, ki hoče prejemati denarno nadomestilo in je do njega seveda upravičena, prijaviti pri Zavodu RS za zaposlovanje. Prav tako mora aktivno iskati zaposlitev (redno spremljati objave prostih delovnih mest in se nanje prijavljati, ustrezno odzivati na napotnice Zavoda, udeleževati zaposlitvenih razgovorov, ipd.) in čedalje bolj se poraja vprašanje, ali bi se osebe obračale po pomoč na formalne vire, če le-to ne bi bilo zakonsko določeno.

7 LITERATURA

1. Bras, Katja (Služba za analitiko ZRSZ). 2011. *Brezposelnost na področju območnih služb Murska Sobota in Velenje*. Dostopno prek: http://www.zrsz.si/_files/2252/Analiza_BO_Murska_Sobota_Velenje.pdf (3. marec 2014)
2. Burleson, Brant R. 2009. Understanding the Outcomes of Supportive Communication: A Dual-process Approach. *Journal of Social and Personal Relationships* 26 (1): 21 – 38. Dostopno prek: <http://spr.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/26/1/21> (24. junij 2014).
3. Caplan, Gerald. 1974. *Support Systems and Community Mental Health: Lectures on Concept Development*. New York: Behavioral Publications.
4. Cassel, John. 1976. The Contribution of the Social Environment to Host-Resistance. *American Journal of Epidemiology* 104 (2): 107 – 123.
5. Cobb, Sidney. 1976. Social Support as a Moderator of Life Stress. *Psychosomatic Medicine* 38 (5): 300 – 314.
6. Cornman, Jennifer C., Noreen Goldman, Dana A. Gleib, Maxine Weinstein in Ming-Cheng Chang. 2003. Social Ties and Perceived Support: Two dimension of Social Relationship and Health among Elderly in Taiwan. *Journal of Aging and Health* 15 (4) 616 – 644. Dostopno prek: http://www.princeton.edu/~ngoldman/papers/2003_Social_Ties.pdf (27. junij 2014).
7. Creswell, John W. in Vicki L. Plano Clark. 2007. *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks: Sage.
8. Cutrona, Carolyn E. 1996. *Social Support in Couples: Marriage as a Resource in Times of Stress*. Thousand Oaks: Sage.
9. Deloitte. 2012. *Poročilo o izvedbi kontrole upravičenih stroškov iz dodeljenega finančnega prispevka Evropskega sklada za prilagoditev globalizaciji (ESPG), ki ga v Sloveniji upravlja in nadzira Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve*. Ljubljana: interno gradivo.
10. Dremelj, Polona. 2003. Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 149 – 170.
11. Fujs, Metka in Zdenka Ščančar. 2012. *Mura – odprto: ustvarjalni svet soboške modne konfekcije*. Murska Sobota: Pomurski muzej.

12. Glass, Thomas, Ian Brissette, Teresa E. Seeman in Lisa F. Berkman, ur. 2000. From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social Science & Medicine* 51: 843 – 857.
13. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2001. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
14. Hlebec, Valentina. 2003. Socialna omrežja starostnikov v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 19 (43): 171 – 182.
15. Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 103 – 126.
16. --- 2006. *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.
17. Hlebec, Valentina, Maša Filipovič Hrast in Tina Kogovšek. 2010. Social networks in Slovenia: changes during the transition period. *European Societies* 12 (5): 697 – 717. Dostopno prek: http://www.researchgate.net/publication/233542970_SOCIAL_NETWORKS_IN_SLOVENIA (6. april 2015).
18. House, James S. 1987. Social Support and Social Structure. *Sociological Forum* 2 (1): 135 – 146. Dostopno prek: http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/45658/11206_2005_Article_BF01107897.pdf?sequence=1 (24. junij 2014).
19. Iglič, Hajdeja. 1988a. *Analiza socialnih mrež: prikaz osnovnih značilnosti socialnih mrež Jugoslovanov: raziskovalno poročilo za leto 1988*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo pri Univerzi.
20. --- 1988b. Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5 (6): 82 – 93.
21. --- 1989. *Socialne mikrostrukture – sorodstvena in tradicionalna orientacija v iskanju socialne opore: priloga k poročilu o izvajanju programskega sklopa*. Ljubljana: RSS.
22. --- 2001. Socialni kapital, socialna omrežja in politično vedenje: empirična študija. *Družboslovne razprave* 17 (37/38): 167 – 190.
23. --- 2004. Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 20 (46/47): 149 – 175.
24. Kogovšek, Tina 2001. *Ocenjevanje zanesljivosti in veljavnosti merjenja značilnosti egocentričnih socialnih omrežij*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Kogovšek, Tina in Anuška Ferligoj. 2003. Merjenje egocentričnih omrežij socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 127 – 148.
26. Kogovšek, Tina, Valentina Hlebec, Polona Dremelj in Anuška Ferligoj. 2003. Omrežja socialne opore Ljubljančanov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 183 – 200.

27. Kovač, Bogomir. 2009. Mura, slovenski GM. *Mladina*, 2. julij. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/47584/> (12. junij 2014).
28. Krause, Neal in David R. Hayward. 2014. Church – based social support, religious commitment, and health among older Mexican Americans. *Journal of Social and Personal Relationships* 31 (3): 352 – 365. Dostopno prek: <http://spr.sagepub.com/content/31/3/352.full.pdf> (24. junij 2014).
29. Lambert, Eric G., Irshad Altheimer in Nancy L. Hogan. 2010. Exploring the Relationship Between Social Support and Job Burnout Among Correctional Staff. *Criminal Justice and Behavior* 37 (11): 1217 – 1236. Dostopno prek: <http://cjb.sagepub.com/content/37/11/1217.full.pdf> (27. junij 2014).
30. *Letno poročilo Zavoda RS za zaposlovanje 2009*. 2009. Dostopno prek: http://www.zrsz.si/_files/886/letno_porocilo_zrsz_%202009.pdf (15. marec 2014).
31. *Letno poročilo o izvajanju ukrepov Zakona o razvojni podpori pomurski regiji v obdobju 2010 – 2015*. 2010. Dostopno prek: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/svlr/PROJEKTNA_PISARNA_POMURJE/Poročila/LP_koncno_25032011.pdf (18. junij 2014).
32. *Letno poročilo o izvajanju ukrepov Zakona o razvojni podpori pomurski regiji v obdobju 2010 – 2015*. 2014. Dostopno prek: http://www.ds-rs.si/sites/default/files/dokumenti/letno_porocilo_o_izvajanju_zakona_o_razvojni_podpori_pomurski_regiji_v_le tu_2013_epa_29-vii.pdf (18. junij 2014).
33. Lin, Nan. 1986. Conceptualizing Social Support. V *Social support, Life Events and Depression*, ur. Nan Lin, Alfred Dean in Walter Ensel, 17 – 30. Orlando (Florida): Academic Press, inc.
34. Lobe, Bojana. 2006. Združevanje kvalitativnih in kvantitativnih metod – stara praksa v novi preobleki? *Družboslovne razprave* 22 (53): 55 – 73.
35. Mandič, Srna in Valentina Hlebec. 2005. Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. *Družboslovne razprave* 21 (49/50): 263 – 285.
36. Marn, Urša. 2009. Izguba službe se v psihološkem doživljanju kaže kot oblika žalovanja. *Mladina*, 16. april. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/46865/izguba-sluzbe-se-v-psiholoskem-dozivljanju-kaze-kot-oblika-zalovanja/> (18. junij 2014).
37. Mburia – Mwalili, Adel, Kristen Clements – Nolle, William Lee, Meri Shadley in Wei Yang. 2010. Intimate Partner Violence and Depression in a Population-Based Sample of

- Women: Can Social Support Help. *J Interpers Violence* 25 (12): 2258 – 2278. Dostopno prek: <http://jiv.sagepub.com/content/early/2010/01/05/0886260509354879> (24. junij 2014).
38. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2010. *Application for a contribution from the European Globalisation Adjustment Fund*. Ljubljana: interno gradivo.
39. Mura. 1975. *Mura: 50 let*. Murska Sobota: Tovarna oblačil in perila Mura.
40. Novak, Mojca. 2003. Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije: uvodni razmislek. *Družboslovne razprave* 19 (43): 99 – 101.
41. --- 2004. *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
42. Pahor, Majda in Valentina Hlebec. 2006. Socialna omrežja in zdravje: spremembe v Sloveniji. *Zdravstveno varstvo* 45 (4): 175 – 185.
43. Podreberšek, Petra. 2005. *Hierarhični pristop merjenja egocentričnih socialnih omrežij*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. Rogelj, Tanja, Mirjana Ule in Valentina Hlebec. 2004. Socialna opora med dijaki glede na njihov individualni položaj v strukturi popolnega omrežja v razredu. *Družboslovne razprave* 20 (45): 13 – 32.
45. Sarason, Irwin G. in Barbara R. Sarason. 2009. Social support: Mapping the construct. *Journal of Social and Personal Relationships* 26 (1): 113 – 120. Dostopno prek: <http://web.psych.washington.edu/research/sarason/files/ssmc.pdf> (25. junij 2014).
46. Smole, Jože. 2009. *Stanje in prihodnost slovenske in evropske oblačilne industrije*. Dostopno prek: http://www.gzs.si/slo/panoge/zdruzenje_za_tekstilno_oblacilno_in_usnjarsko_predelovalno_industrijo/45986 (12. junij 2014).
47. Statistični urad Republike Slovenije. 2014. *Slovenske regije v številkah*. Ljubljana: SURS.
48. Šadl, Zdenka. 2005. Družbene spremembe, travmatične emocije in emocionalna opora. *Družboslovne razprave* 21 (49/50): 223 – 242.
49. Šadl, Zdenka in Valentina Hlebec. 2007. Emocionalna opora v omrežjih srednje in starejše generacije v časovni perspektivi. *Teorija in praksa* 44 (1/2): 226 – 253.
50. TV Slovenija, 1. program. 2009. *Odmevi*. Ljubljana, 1. oktober.
51. --- 2014. *Odmevi*. Ljubljana, 23. maj.
52. Vangelisti, Anita L. 2009. Challenges and conceptualizing social support. *Journal of Social and Personal Relationships* 26 (1): 39 – 51. Dostopno prek: <http://spr.sagepub.com/content/26/1/39.full.pdf> (25. junij 2014).

53. Vaux, Alan. 1985. Variations in Social Support Associated with Gender, Ethnicity and Age. *Journal of Social Issues* 41 (1): 89 – 110.
54. Wasserman, Stanley in Katherine Faust. 1994. *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
55. Weiss, Robert. 1974. The Provisions of Social Relations. V *Doing unto Others*, ur. Zick Rubin, 17 – 26. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
56. Wellman, Barry. 1979. The Community Question. *American Journal of Sociology* (84): 1201 – 1231.
57. Wellman, Barry in Scott Wortley. 1990. Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. *American Journal of Sociology* 96 (3): 558 – 588.
58. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2010. *Vključevanje v sklade dela*. Ljubljana: interno gradivo.
59. --- 2012a. *Evropski sklad za prilagoditev globalizaciji*. Ljubljana: interno gradivo.
60. --- 2012b. *Poročilo o izvajanju programa Usposabljanje na delovnem mestu za brezposelne osebe, katerih delo je postalo trajno nepotrebno zaradi stečaja podjetja Mura European Fashion Design, proizvodnja oblačil d.d. – v stečaju in njenih podrejenih družb*. Ljubljana: interno gradivo.
61. --- 2014. Dostopno prek: <http://www.zrsz.si/> (6. maj 2014).
62. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju trga dela (ZUTD-A). Ur. l. RS 21/2003. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=112302> (15. februar 2014).
63. Zemljič, Barbara in Valentina Hlebec. 2001. Zanesljivost mer središčnosti in pomembnosti v socialnih omrežjih. *Družboslovne razprave* 17 (37/38): 191 – 212.

PRILOGA: Vprašalnik za intervjuje

Pozdravljeni! Pišem magistrsko nalogo na temo socialne opore odpuščenih delavk in delavcev Mure, ki ste bili odpuščeni ob stečaju leta 2009. Ker je poudarek naloge predvsem na vaših izkušnjah o opori v krizni situaciji, bi Vas prosila, da mi namenite nekaj svojega časa in odgovorite na vprašanja, ki sledijo.

Najprej bi Vas prosila, da mi odgovorite na nekaj osnovnih socio-demografskih podatkov:

Spol: M Ž

Starost: (v letih)

Izobrazba: nedokončana OŠ, dokončana OŠ, poklicna šola, srednja šola, višja/visoka/univerzitetna

Zakonski stan: poročen-a/zunajzakonska skupnost, ločen-a, vdovec-a, samski-a

Otroci: Ali imate kaj otrok? Če da, koliko?

Tip kraja bivanja: mesto, vas, predmestni kraj

Kdo vse živi v vašem gospodinjstvu: mož-žena/partner-ica, mož-žena/partner-ica in otroci, starši, sam-a

Trenutni zaposlitveni status: brezposeln-a, zaposlen-a, samozaposlen-a, upokojen-a

Koliko let ste delali v Muri?

Mesečni prihodki gospodinjstva (približno): do 500 eur, od 500 do 1000 eur, 1000 do 1500 eur, 1500 do 2000 eur

Ali se še spomnite dne, ko ste izvedeli, da vas bodo odpustili? Ali ste bili na to že pripravljeni?

ČUSTVENA OPORA

- Kako ste se počutili oz. kaj ste doživljali v prvih dneh (in kasneje v mesecih) po izgubi zaposlitve?
- Kako so vaši bližnji sprejeli, da ste ostali brez zaposlitve?
- So vas tolažili, spodbujali ali so se do vas začeli drugače obnašati?
- Verjetno ste v tistem času izkusili čustva, kot so žalost, jeza, nemoč, strah, tudi depresivnost... Kaj vas je skrbelo oz. česa ste se bali?
- Ali ste imeli koga, s katerim ste delili tovrstne težave ob izgubi zaposlitve? Imate koga, ki ste se mu takrat najbolj zaupali?
- Kdo je ta oseba oz. v kakšnem odnosu ste s to osebo?

- Ali vam je ta oseba nudila dovolj opore ali ste potrebovali še koga, ki vam je takrat pomagal?
- Vas je mogoče kdo presenetil, v smislu, da vam je pomagal na emocionalnem področju, čeprav od te osebe to ne bi pričakovali? Kdo je bil to?
- Ponavadi izguba zaposlitve prinese tudi težave v družini, predvsem v smislu medsebojnih odnosov. Kako je bilo pri vas?
- Ali ste bili zadovoljni s celotno oporo, ki ste jo prejeli? Če ne, kaj ste pogrešali?
- Ste se v primeru emocionalnih težav obrnili tudi na kakšno formalno institucijo (npr. zdravnik, psiholog, psihiater, skupine za samopomoč, ipd.)?

FINANČNA OPORA

- Kdo je skrbel za finance vašega gospodinjstva pred izgubo zaposlitve in kdo po izgubi zaposlitve?
- Ali ste mogoče začeli ravnati drugače z denarjem, ko ste izgubili vir prihodkov?
- Znašli ste se v situaciji, ko ste ostali brez vira prihodkov. Koga ste najprej prosili za pomoč oz. kdo vas je preživljal?
- V kakšnem odnosu ste s to osebo?
- Vam je pomagal še kdo drug?
- Ste se za pomoč obrnili tudi na kakšne institucije (CSD-denarna socialna pomoč, ZRSZ-denarno nadomestilo, banke-kreditni)?
- Se vam zdi, da ste prejeli dovolj opore na finančnem področju – ste zmogli preživeti mesec s pomočjo, ki ste jo dobili?
- Kaj bi si želeli? Spremenili?

OPORA PRI ISKANJU NOVE ZAPOSLOTITVE

- Ko so vas odpustili, ste verjetno začeli precej hitro z iskanjem nove zaposlitve. Na koga ste se najprej obrnili? Na osebo iz svojega omrežja?
- Kdo je bila ta oseba? Vam je le-ta pomagal/-a pridobiti novo zaposlitev?
- Koliko ste se sami aktivirali pri iskanju nove zaposlitve?
- Ste se v tem primeru obrnili tudi na Zavod za zaposlovanje (ZRSZ)? Kakšne so vaše izkušnje z njimi?
- Lahko opišete, kako so vas obravnavali (svetovanje, napotitve na razgovore, vključevanje v ukrepe aktivne politike zaposlovanja...)?
- Če ste dobili novo zaposlitev, ali ste do nje prišli po neformalni poti (s pomočjo sorodnikov, znancev...) ali s pomočjo formalne institucije?
- Kaj ste si želeli, ko ste iskali zaposlitev? Da bi imeli več znancev (v smislu veze in poznanstva) ali da bi vam ZRSZ pomagal v večji meri, kot vam je?

ZADOVOLJSTVO Z OPORO

- S katero vrsto opore ste bili najmanj oz. najbolj zadovoljni? Ste si želeli, da bi bili na katerem področju deležni večje pomoči? Kakšne?
- Ste si želeli, da bi imeli več ljudi, ki bi vam ob izgubi zaposlitve stali ob strani? Na katerem področju?
- Se vam zdi, da ste prejeli dovolj opore na vseh področjih?
- Kako dandanes gledate na to izkušnjo?